

Περι των Χερουβιμ και της φλογινης ρομφαιας και του κτισθεντος πρωτου εξ ανθρωπου Καιν

I

1. "Και ἐξέβαλε τὸν Ἀδὰμ καὶ κατώκισεν ἀπέναντι τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς [καὶ ἔταξε] τὰ Χερουβιμ καὶ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν τὴν στρεφομένην, φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς" (Gen. 3, 24). νῦν μὲν "ἐξέβαλε" φησί, πρότερον δ' εἶπεν "ἐξαπέστειλεν" (ib. 23), οὐ παρέργως τὰ ὀνόματα θεῖς, ἀλλ' εἰδῶς ἐφ' ὧν κυρίως καὶ εὐθυβόλως ἰ πραγμαμάτων αὐτὰ τάττει. 2. ὁ μὲν οὖν ἀποστελλόμενος ἐπανόδου τυχεῖν οὐ κεκώλυται, ὁ δ' ἐκβληθεὶς ὑπὸ θεοῦ τὴν αἰδιον φυγὴν ὑπομένει· τῷ μὲν γὰρ μήπω κραταιῶς ὑπὸ κακίας καταληφθέντι δέδοται μετανοήσαντι καθάπερ εἰς πατρίδα τὴν ἀρετὴν ἀφ' ἧς ἐξέπεσε κατελθεῖν, τὸν δὲ πιεσθέντα καὶ ὑποβεβλημένον σφοδρᾶ καὶ ἀνιάτῳ νόσῳ φέρειν ἀνάγκη τὰ δεινὰ μέχρι τοῦ παντὸς αἰῶνος ἀθάνατα σκορακισθέντα εἰς ἀσεβῶν χῶρον, ἴν' ἄκρατον καὶ συνεχῆ βαρυνδαίμονίαν ὑπομένη· 3. ἐπεὶ καὶ τὴν μέσσην παιδείαν τὴν ἐν τοῖς ἐγκυκλίσι χορεύουσαν ὀρῶμεν Ἄγαρ δις μὲν ἐξιοῦσαν ἀπὸ τῆς ἀρχούσης ἀρετῆς Σάρρας, ἀπαξ δὲ τὴν προτέραν ὁδὸν ὑποστρέφουσαν, ἢ τότε μὲν ἀποδραῖσα, οὐ φυγαδευθεῖσα, κατὰγεται ὑπαντήσαντος ἀγγέλου, ὅς ἐστι θεῖος λόγος, εἰς τὸν δεσποτικὸν οἶκον (Gen. 16, 6 ss.), αὐθις δὲ κατὰ τὸ παντελὲς ἀνεπάνακτος ἐκβάλλεται (Gen. 21, 14).

II

4. τὰς δὲ αἰτίας καὶ τοῦ προτέρου δρασμοῦ καὶ τῆς αὐθις αἰδίου φυγῆς λεκτέον. μέχρι μὲν οὕτω μετωνομάσθησαν, ὅπερ ἦν μετεχαράχθησαν τοὺς ψυχῆς πρὸς τὸ ἄμεινον βελτιούμενοι χαρακτήρας, ἀλλ' ἔτι ἦν ὁ μὲν Ἀβρὰμ πατὴρ μετέωρος τὴν μετάρσιον τῶν κατὰ τὸν ἀέρα συμβαινόντων καὶ τὴν μετέωρον τῶν κατὰ τὸν οὐρανὸν ὑπαρχόντων φιλοσοφίαν μετιῶν, ἦν φυσιολογίας τὸ κράτιστον εἶδος ἀποτέμνεται μαθηματική, 5. Σάρα δὲ σύμβολον ἀρχῆς ἐμῆς – καλεῖται γὰρ ἀρχὴ μου – γενικὴ μὲν οὐκ ἔφθη μεταβαλοῦσα ἀρετὴ γενέσθαι – γένος γὰρ πᾶν ἄφθαρτον –, ταῖς δὲ ἐν μέρει καὶ κατ' εἶδος ἐξητάζετο, ἢ δὲ αὐτὴ φρόνησις τ' ἦν ἐν ἐμοὶ καὶ σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία καὶ δικαιοσύνη τὸν αὐτὸν τρόπον, φθαρταὶ δὲ αὐταὶ, ὅτι καὶ τὸ δεξάμενον αὐτὰς χωρίον ἐγὼ φθαρτός, 6. Ἄγαρ ἢ μέση καὶ ἐγκύκλιος παιδεία, κἂν τὸν αὐστηρὸν καὶ σκυθρωπὸν τῶν φιλαρέτων ἀποδραῖναι βίον σπουδᾶσιν, πάλιν ὑποστρέψει πρὸς τὸν αὐτὸν μήπω τὰς γενικὰς καὶ ἀφθάρτους ἀκρότητας ἔχειν δυνάμενον, ἀλλ' ἔτι τῶν ἐν μέρει καὶ κατ' εἶδος ἐφαπτόμενον, ἐν οἷς πρὸ τῶν ἄκρων τὰ μέσα αἰρετά· 7. ὅταν δὲ ἤδη ὁ μὲν Ἀβρὰμ ἀντὶ φυσιολογίου γένηται σοφὸς καὶ φιλόθεος μετονομασθεὶς Ἀβραάμ, ὃς ἐρμηνεύεται πατὴρ ἰ ἐκλεκτός ἡχοῦς – ἡχεῖ μὲν γὰρ ὁ γεγωνὸς λόγος, πατὴρ δὲ τούτου ὁ νοῦς ἐπειλημμένος τοῦ σπουδαίου –, Σάρα δὲ ἀντὶ τῆς ἀρχῆς μου γένηται Σάρρα, ἧς ἐστὶν ἡ κλησις ἀρχουσα, ὅπερ ἦν ἴσον τῷ ἀντὶ εἰδικῆς καὶ φθαρτῆς ἀρετῆς γενικὴν καὶ ἀφθαρτον γενέσθαι, 8. ἐπιλάμψη δὲ καὶ τὸ εὐδαιμονίας γένος, ὁ Ἰσαάκ, ἐκλιπόντων τὰ γυναικεῖα καὶ ἀποθανόντων τὰ πάθη χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης, καὶ παιδείας, οὐ τὰς παιδῶν, ἀλλὰ τὰς θείας οὐκ ἄνευ σπουδῆς μεταδιώκων, ἐκβληθήσεται μὲν τὰ ἐπώνυμα τῆς Ἄγαρ προπαιδεύματα, ἐκβληθήσεται δὲ καὶ ὁ σοφιστὴς αὐτῶν υἱὸς ἐπίκλησιν Ἰσμαήλ.

III

9. ἐνδύσονται δὲ τὴν φυγὴν αἰδίων, βεβαιούντος τοῦ θεοῦ τὴν ἔλασιν αὐτοῖς, ὅταν κελεύῃ τῷ σοφῷ ὑπακούειν τῶν λεγομένων ὑπὸ Σάρρας· λέγει δὲ ἄντικρυς “ἐκβαλεῖν τὴν παιδίσκην καὶ τὸν υἱόν” (Gen. 21, 10). ἀρετὴ δὲ πείθεσθαι καλὸν καὶ μάλιστα τοιοῦτον εἰσηγουμένη δόγμα, ὅτι αἱ τελειόταται φύσεις τῶν μέσων ἕξω ἀμύητου διεστᾶσι καὶ ὅτι σοφία σοφιστείας ἀλλότριον· ἢ μὲν γὰρ τὰ πιθανὰ ἐπὶ κατασκευῇ ψευδοῦς δόξης, ἢ τις λυμαίνεται ψυχὴν, ἐκπεπότηκε, σοφία δὲ διὰ μελέτης τῶν ἀληθῶν τὸ μέγα διανοίας ὄφελος, ἐπιστήμην ὀρθοῦ λόγου, πεπόρισται. **10.** τί οὖν θαυμάζομεν, εἰ καὶ Ἀδὰμ τὸν νοῦν ἀφροσύνην ἀνίατον νόσον κτησάμενον ἐκβέβληκεν εἰσάπαν ὁ θεὸς ἐκ τοῦ τῶν ἀρετῶν χωρίου μὴ ἐπιτρέψας ἔτι κατελθεῖν αὐτῷ; ὅποτε καὶ <κατὰ> πάντα σοφιστὴν καὶ μητέρα αὐτοῦ, τὴν τῶν προπαιδευμάτων διδασκαλίαν, ἐλαύνει καὶ φυγαδεύει ἀπὸ σοφίας καὶ σοφοῦ, ὧν ὀνόματα Ἀβραάμ τε καὶ Σάρραν καλεῖ.

IV

11. Τότε καὶ ἡ φλογίνη ῥομφαία καὶ τὰ Χερουβὶμ ἄντικρυ τοῦ παραδείσου τὴν οἰκῆσιν ἴσχει. λέγεται δὲ “ἄντικρυ” τὸ μὲν ὡς ἐχθρὸν ἀντιστατοῦν, τὸ δὲ ἀρμόττον τοῖς εἰς ἐπίκρισιν, ὡς ὁ κρινόμενος τῷ δικαστῇ, τὸ δὲ ὡς φίλον τοῦ κατανοηθῆναι χάριν καὶ ἐκ τῆς ἀκριβεστεράς προσόψεως μᾶλλον οἰκειωθῆναι, ὡς γραφαί τε καὶ ἀνδριάντες ἀρχετύποι γραφεῦσι καὶ πλάσταις. **12.** τοῦ μὲν οὖν ἀντιτεταγμένου παραδείγματος τὸ ἐπὶ τοῦ Κάιν εἰρημένον, ὅτι “ἐξῆλθεν ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ καὶ ᾤκησεν ἐν γῆ Ναὶδ κατέναντι Ἐδέμ” (Gen. 4, 16)· ἐρμηνεύεται δὲ Ναὶδ μὲν σάλος, Ἐδέμ δὲ τρυφή, τὸ μὲν κακίας κλονούσης ψυχὴν σύμβολον, τὸ δὲ ἰ ἀρετῆς εὐπάθειαν αὐτῇ περιποιούσης καὶ τρυφήν, οὐχὶ τὴν δι’ ἀλόγου πάθους ἡδονῆς θρύψιν, ἀλλὰ τὴν μετὰ πολλῆς εὐμαρείας ἄπονον χαρὰν καὶ ἀταλαίπωρον. **13.** ἀνάγκη δέ, ὅταν ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ φαντασίας ἐξέλθῃ διάνοια, ἢ καλὸν καὶ συμφέρον ἦν ἐπερηρεῖσθαι, νεῶς αὐτίκα θαλαττεούσης τρόπον, ἀντιστατούντων βιαίων πνευμάτων, ὧδε κάκεισε φέρεσθαι πατρίδα καὶ οἰκίαν λαχοῦσαν <σάλον καὶ> κλόνον, ἅπερ ἐναντιώτατά ἐστι βεβαιότητι ψυχῆς, ἦν περιποιεῖ χαρὰ συνώνυμος Ἐδέμ.

V

14. τοῦ δὲ εἰς ἐπίκρισιν ἐναντίου παραδείγματος τὸ τῆς ζηλοτυπουμένης μεμοιχεῦσθαι. “στήσει” γὰρ φησὶν “ὁ ἱερεὺς τὴν γυναῖκα ἐναντίον κυρίου καὶ ἀποκαλύψει τὴν κεφαλὴν αὐτῆς” (Num. 5, 18). τί δὲ βούλεται διὰ τούτου παριστάνειν, ἐρευνήσωμεν. τὸ δέον πολλάκις δεόντως οὐκ ἐνεργεῖται καὶ τὸ μὴ καθῆκον ἔστιν ὅτε δρᾶται καθηκόντως· οἷον ἢ μὲν τῆς παρακαταθήκης ἀπόδοσις ὅταν μὴ ἀπὸ γνώμης ὑγιῶς γίγνηται ἀλλ’ ἢ ἐπὶ βλάβῃ τοῦ λαμβάνοντος ἢ ἐπ’ ἐνέδρα τῆς περὶ μείζονα πίστιν ἀρνήσεως, **15.** καθῆκον ἔργον οὐ δεόντως ἐπιτελεῖται· τὸ δὲ τῷ κάμνοντι μὴ ἀληθεῦσαι τὸν ἰατρὸν κενοῦν ἢ τέμνειν ἢ καίειν διεγνωκότα ἐπ’ ὠφελεία τοῦ νοσοῦντος, ἵνα μὴ προλαβὼν τὰ δεινὰ φύγῃ τὴν θεραπείαν ἢ ἐξασθενήσας ἀπείπῃ πρὸς αὐτήν, ἢ πρὸς τοὺς πολεμίους τὸν σοφὸν ψεύσασθαι ἐπὶ τῆς πατρίδος σωτηρίᾳ, δεῖσαντα μὴ ἐκ τοῦ ἀληθεῦσαι ῥωσθῆ τὰ τῶν ἀντιπάλων, οὐ καθῆκον ἔργον δεόντως ἐνεργεῖται. παρὸ καὶ φησὶ Μωυσῆς “δικαίως τὸ δίκαιον διώκειν” (Deut. 16, 20), ὡς ἐνὸν καὶ ἀδίκως, ὅταν μὴ ἀπὸ γνώμης ὑγιῶς ὁ δικάζων προσέχη. **16.** ἐπειδὴ τοῖνον τὸ μὲν λεγόμενον ἢ πρᾶττόμενον φανερῶς γνώριμον πᾶσιν, ἢ δὲ διάνοια οὐ γνώριμος, ἀφ’ ἧς καὶ τὰ λεγόμενα λέγεται καὶ τὰ πρᾶττόμενα πρᾶττεται, ἀλλ’ ἀδηλον εἴτε ὑγιαίνει καὶ καθαρεύει εἴτε νοσεῖ μιάσμασι κεχρωσμένη πολλοῖς, γενητὸς δὲ οὐδεὶς ἰκανὸς γνώμης ἀφανοῦς κατιδεῖν ἐνθύμημα, μόνος δὲ ὁ θεός, παρὸ καὶ λέγει Μωυσῆς ὅτι “τὰ κρυπτά κυρίῳ τῷ θεῷ, τὰ δὲ φανερά γενέσει γνώριμα” (Deut. 29, 29), **17.** προστέτακται τῷ ἱερεῖ καὶ προφήτῃ λόγῳ, τὴν ψυχὴν “ἐναντίον τοῦ θεοῦ στήσαι” ἀποκαλύφῃ τῇ κεφαλῇ (Num. 5, 18), τουτέστι τὸ κεφάλαιον δόγμα γυμνωθεῖσαν καὶ τὴν γνώμην ἢ κέχρηται ἀπαμφιασθεῖσαν, ἵν’ ὄψῃται αἰς ἀκριβεστάταις ἐπικριθεῖσα τοῦ ἀδεκάστου ἰ θεοῦ ἢ τὴν ὑποτυφομένην εἰρωνείαν, κίβδηλον νόμισμα, διελεγχθῆ <ῆ> πάσης οὔσα κακίας ἀμέτοχος ἐκνίψηται τὰς καθ’ αὐτῆς διαβολὰς μάρτυρι χρησαμένη τῷ μόνῳ γυμνήν ψυχὴν ἰδεῖν δυναμένῳ.

VI

18. τὸ μὲν οὖν εἰς ἐπίκρισιν ἐναντίον τοιοῦτόν ἐστι· τὸ δ' εἰς οἰκειώσιν, ὃ ἐπὶ τοῦ πανσόφου λέλεκται Ἀβραάμ· “ἔτι” γὰρ φησιν “ἦν ἐστηκὼς ἐναντίον κυρίου” (Gen. 18, 22)· καὶ τεκμήριον τῆς οἰκειώσεως τὸ ἐπιλεγόμενον ὅτι “ἐγγίσας εἶπεν” (ib. 23)· ἀλλοτριουμένῳ γὰρ ἀφίστασθαι καὶ διαζεύγνυσθαι, οἰκειουμένῳ δὲ συνεγγίζειν ἀρμόττει. 19. τὸ δὲ στήναι καὶ ἄτρεπτον κτήσασθαι διάνοιαν ἐγγύς ἐστι βαίνειν θεοῦ δυνάμεως, ἐπειδὴ τὸ μὲν θεῖον ἄτρεπτον, τὸ δὲ γενόμενον φύσει μεταβλητόν. εἴ τις οὖν τὴν γενέσεως οἰκειάν φορὰν ἔρωτι ἐπιστήμης ἐγχαλινωσάμενος ἐβιάσατο στήναι ποιήσας, μὴ λανθανέτω θείας εὐδαιμονίας ἐγγύς ὦν. 20. τοῖς δὲ Χερουβὶμ καὶ τῇ φλογίνῃ ῥομφαίᾳ τὴν ἀντικρὺ τοῦ παραδείσου πόλιν οἰκειῶς δίδωσιν, οὐχ ὡς ἐχθροῖς μέλλουσιν ἀντιστατεῖν καὶ διαμάχεσθαι, ἀλλ' ὡς οἰκειοτάτοις καὶ φιλάτοις, ἴν' ἐκ τῆς ὁμοῦ προσόψεως καὶ συνεχοῦς περιαθρήσεως πόθον αἰ δυνάμεις ἴσχωσιν ἀλλήλων, καταπνέοντος εἰς αὐτὰς τὸν πτηνὸν ἔρωτα καὶ οὐράνιον τοῦ φιλοδώρου θεοῦ.

VII

21. τίνα δὲ ἐστὶν ἃ διὰ τῶν Χερουβὶμ καὶ τῆς στρεφομένης ῥομφαίας φλογίνης αἰνίττεται, νῦν ἐπισκεπτέον. μήποτε οὖν τὴν τοῦ παντός οὐρανοῦ φορὰν δι' ὑπονοιῶν εἰσάγει κίνησιν γὰρ αἰ κατ' οὐρανὸν σφαῖραι τὴν ἐναντίαν ἔλαχον ἀλλήλαις, ἢ μὲν τὴν ἀπλανῆ ταύτου κατὰ δεξιά, ἢ δὲ τὴν πεπλανημένην θατέρου κατ' εὐώνυμα. 22. ἢ μὲν οὖν ἐξωτάτω, τῶν λεγομένων ἀπλανῶν, μία, ἢ καὶ τὴν αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἐφῶν ἐπὶ τὰ ἐσπέρια εἰλεῖται περίοδον, αἰ δ' ἐντὸς ἑπτὰ, τῶν πλανήτων, ἐθελούσιόν τε καὶ βεβιασμένην, ὑπεναντίους ἅμα καὶ διττὰς ἴσχουσαι κινήσεις· καὶ ἐστὶν αὐταῖς ἢ μὲν ἀκούσιος ὁμοία τῇ τῶν ἀπλανῶν, φαίνονται γὰρ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀπ' ἀνατολῆς ἐπὶ δύσιν ἰοῦσαι, ἢ δὲ οἰκεία ἀπὸ τῶν ἐσπερίων ἐπὶ τὰ ἐφῶα, καθ' ἣν συμβέβηκε τὰς περιόδους τῶν ἑπτὰ ἀστέρων καὶ μήκη χρόνων προσειληφέναι, τὰς μὲν ἰσοδρόμους ἴσα, ἡλίου καὶ ἑωσφόρου καὶ στίλβοντος ἐπίκλησιν – τρεῖς γὰρ τῶν πλανήτων ἰσοταχεῖς οὗτοι – , τὰς δὲ ἀνισοδρόμους ἄνισα μὲν, ἀναλογίαν δ' ἔχοντα πρὸς τε ἀλλήλας καὶ τὰς τρεῖς ἐκεῖνας. 23. γίνεται οὖν τὸ μὲν ἕτερον τῶν Χερουβὶμ ἢ ἐξωτάτω, τοῦ παντός οὐρανοῦ <ὁ> ἔσχατος, ἀψὶς ἐν ἣ τὴν κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχουσιν οἱ ἀπλανεῖς θεῖαν ὡς ἀληθῶς χορείαν χορεύουσι τάξιν οὐ λείποντες, ἦν ὁ γεννήσας πατὴρ αὐτοὺς ἔταξεν ἐν κόσμῳ· θατέρου δ' ἢ ἐντὸς περιεχομένη σφαῖρα, ἦν ἕξαχῆ σχίσας ἑπτὰ κύκλους ἀναλογούντας ἑαυτοῖς εἰργάζετο τῶν πλανήτων ἕκαστον εἰς αὐτοὺς ἀρμοσάμενος. 24. καὶ καθάπερ ἔποχον ἐν ὀχήματι ἀστέρα ἐν οἰκείῳ κύκλῳ θεῖς τὰς ἡνίας ἐπίστευσε τῶν ἐπόχων οὐδενί, πλημμελῆ δεῖσας ἐπιστάσιαν, ἀπάσας δ' ἐξήρησεν ἑαυτοῦ, νομίσας ἐναρμόνιον τῆς κινήσεως μάλιστα οὕτως τάξιν γενήσεσθαι· τὸ γὰρ σὺν θεῷ πᾶν ἐπαινετόν, τὸ δ' ἄνευ θεοῦ ψεκτόν.

VIII

25. τὰ μὲν δὴ Χερουβὶμ καθ' ἓνα τρόπον οὕτως ἀλληγορεῖται· ῥομφαίαν δὲ φλογίνην καὶ στρεφομένην τὴν κίνησιν αὐτῶν καὶ τοῦ παντός οὐρανοῦ τὴν αἰδίον φορὰν ὑποτοπητέον λέγεσθαι. μήποτε δὲ καθ' ἑτέραν ἐκδοχὴν τὰ μὲν Χερουβὶμ δηλοῖ τῶν ἡμισφαιρίων ἑκάτερον· καὶ γὰρ ἀντιπρόσωπά φησιν εἶναι νεύοντα πρὸς τὸ ἰλαστήριον πτεροῖς (Exod. 25, 19), ἐπειδὴ καὶ ταῦτα ἀντικρὺ μὲν ἐστὶν ἀλλήλων, νένευκε δὲ ἐπὶ γῆν τὸ μέσον τοῦ παντός, ᾧ καὶ διακρίνεται. 26. ἢ δὲ μόνῃ τῶν τοῦ κόσμου μερῶν ἐστῶσα παγίως Ἑστία πρὸς τῶν παλαιῶν εὐθυβόλως ὠνόμασται, ἵνα περὶ τι βεβαίως ἰδρυμένον ἢ ἐκατέρων τῶν ἡμισφαιρίων ἐμμελεστάτη γίγνηται περιπόλησις. ἢ δὲ φλογίνῃ ῥομφαίᾳ σύμβολον ἡλίου· φλογὸς γὰρ ὦν πύλημα πολλῆς ὠκυδρομώτατον γέγονε τῶν ὄντων, ὡς ἡμέρᾳ μιᾷ τὸν σύμπαντα περιδινεῖσθαι κόσμον.

IX

27. ἤκουσα δὲ ποτε καὶ σπουδαιοτέρου λόγου παρὰ ψυχῆς ἐμῆς εἰωθυίας τὰ πολλὰ θεοληπτεῖσθαι καὶ περὶ ὧν οὐκ οἶδε μαντεύεσθαι ὄν, ἐὰν δύνωμαι, ἀπομνημονεύσας ἐρῶ. ἔλεγε δὲ μοι κατὰ τὸν ἕνα ὄντως ὄντα θεὸν δύο τὰς ἀνωτάτω εἶναι καὶ πρώτας δυνάμεις ἰ ἀγαθότητα καὶ ἐξουσίαν, καὶ ἀγαθότητι μὲν τὸ πᾶν γεγεννηκέναι, ἐξουσία δὲ τοῦ γεννηθέντος ἄρχειν, τρίτον δὲ συναγωγὸν ἀμφοῖν μέσον εἶναι λόγον, λόγῳ γὰρ καὶ ἄρχοντα καὶ ἀγαθὸν εἶναι τὸν θεόν· 28. ἀρχῆς μὲν οὖν καὶ ἀγαθότητος τῶν δυεῖν δυνάμεων τὰ Χερουβίμ εἶναι σύμβολα, λόγου δὲ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν· ὀξυκινήτοτατον γὰρ καὶ θερμὸν λόγος καὶ μάλιστα ὁ τοῦ αἰτίου, ὅτι καὶ αὐτὸ πάντα φθᾶσαν παρημεΐσατο καὶ πρὸ πάντων νοούμενον καὶ ἐπὶ πᾶσι φαινόμενον. 29. ἐκατέρου δὴ τῶν Χερουβίμ, ὧ διάνοια, δέξει τύπον ἀκιβδηλεύτον, ἵνα περὶ τε ἀρχῆς τοῦ αἰτίου καὶ ἀγαθότητος ἐναργῶς ἀναδιδαχθεῖσα καρπῶση κληρον εὐδαίμονα· γνώση γὰρ εὐθὺς καὶ τὴν τῶν ἀκράτων δυνάμεων σύνδοδόν τε καὶ κρᾶσιν, ἐν οἷς ἀγαθὸς μὲν ὁ θεὸς ἐμφαινομένου τοῦ τῆς ἀρχῆς ἀξιώματος, ἐν οἷς δὲ ἄρχων ἐμφαινομένης τῆς ἀγαθότητος· ἵνα τὰς ἐκ τούτων ἀπογεννωμένας ἀρετὰς φιλοφροσύνην καὶ εὐλάβειαν θεοῦ κτήσῃ, μήτε ἐν οἷς εὐπάσχεις ὑψηγοροῦσα διὰ τὸ τῆς ἡγεμονίας τοῦ βασιλέως μέγεθος μήτε ἐν οἷς ὑπομένεις τι τῶν ἀβουλήτων ἀπογινώσκουσα τὰς ἀμείνους ἐλπίδας δι' ἡμερότητα τοῦ μεγάλου καὶ φιλοδώρου θεοῦ. 30. φλογίνη δὲ ῥομφαία, διότι χρῆ τούτοις παρακολουθεῖν τὸν μέσον τῶν πραγμάτων ἐνθερμον καὶ πυρῶδη λόγον, ὃς οὐδέποτε λήγει κινούμενος σπουδῇ πάσῃ πρὸς αἴρεσιν μὲν τῶν καλῶν, φυγῆν δὲ τῶν ἐναντιῶν.

X

31. οὐχ ὀρᾶς ὅτι καὶ Ἀβραὰμ ὁ σοφός, ἠνίκα ἤρξατο μετρεῖν κατὰ θεὸν πάντα καὶ μηδὲν ἀπολείπειν τῷ γεννητῷ, λαμβάνει τῆς φλογίνης ῥομφαίας μίμημα “πῦρ καὶ μάχαιραν” (Gen. 22, 6), διελεῖν καὶ καταφλέξει τὸ θνητὸν ἀφ' ἑαυτοῦ γλιχόμενος, ἵνα γυμνῇ τὴν διάνοιαν μετάρσιος πρὸς θεὸν ἀναπτῆ; 32. τὸν δὲ γε Βαλαὰμ μάταιον λαὸν ὄντα ἐξωπλισμένον εἰσάγει Μωυσῆς ἀστράτευτον καὶ λιποτάκτην, εἰδὼς πόλεμον ὃν ἀρμόττει ψυχῇ περὶ ἐπιστήμης ποιεῖσθαι· λέγει γὰρ ὄνω, τῇ ἀλόγῳ προαιρέσει τοῦ βίου, ἢ πᾶς ἄφρων ἐπιβέβηκεν, ὅτι “εἰ μάχαιραν εἶχον, ἤδη ἂν ἐξεκέντησά σε” (Num. 22, 29)· καὶ μεγίστη χάρις τῷ τεχνίτῃ, ὅτι τὴν ἀφροσύνης λύτταν εἰδὼς οὐκ ἐνέδωκεν αὐτῇ, καθάπερ ξίφος μεμνηνότε, δυνάμιν λόγων, ἵνα μὴ πολλὴν καὶ ἄδικον ἅπασιν τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἐνεργάσῃται φθοράν. 33. ἂ δὲ Βαλαὰμ, ἰ ταῦθ' ἕκαστος τῶν μὴ κεκαθαρμένων ἀεὶ ματαιάζων αἰτιᾶται πως, ἐμπορικὸν ἢ γεωργικὸν ἢ τιν' ἄλλον τῶν ποριστικῶν ἐπιτηδεύσας βίον· ἕως μὲν αἴσια ἀπαντὰ τὰ ἀφ' ἑκάστου, γεγηθῶς ἐπιβέβηκε καὶ ἐποχεῖται καὶ ἐνειλημμένος ἀπριεῖ ἔχεται μεθέσθαι τὸ παράπαν οὐ δικαίων, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀφίστασθαι λέγουσι καὶ μέτρα ταῖς ἐπιθυμίαις περιθεῖναι διὰ τὸ τοῦ μέλλοντος ἀτέκμαρτον βασκανίαν ὀνειδίξει καὶ φθόνον, οὐκ ἀπ' εὐνοίας εἰσηγεῖσθαι ταῦτα φάσκων· 34. ἐπειδὴν δὲ ἀβούλητος κακοπραγία συμβῆ, τοὺς μὲν ὡς ἀγαθοὺς μάντις ἀποδέχεται καὶ προφυλάξασθαι δυνατωτάτους τὰ μέλλοντα, τὰ δ' οὐδενὸς αἰτία κακοῦ τὸ παράπαν αἰτιᾶται, τὴν γεωργίαν, τὴν ἐμπορίαν, τὰς ἄλλας ἐπιτηδεύσεις, αἷς πρὸς ἀργυρισμὸν ἡξίου χρῆσθαι·

XI

35. αἱ δὲ καίτοι φωνητηρίων ὀργάνων ἀμοιροῦσαι τὴν δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ῥήξουσι φωνὴν ἐναργεστέραν οὖσαν τῆς διὰ γλώττης “Ἄρά γε, ὧ συκοφάντα, οὐχ ἡμεῖς ἐσμεν ἐκεῖναι” λέγουσαι “αἷς καθάπερ ὑποζυγίοις ὑψαυχενῶν ἐπεβεβήκεις; μὴ καθ' ὑπεροψίαν ἄλλως εἰργασάμεθά σοι κακοπραγίαν (cf. Num. 22, 30); ἴδε τὸν ἀνθεστώτα ἐξεναντίας θεοῦ λόγον ἐνωπλισμένον ἄγγελον (ib. 31), παρ' ὃν τό τε εὖ καὶ τὸ μὴ συμβέβηκε τελειοῦσθαι· οὐχ ὀρᾶς; 36. τί οὖν νῦν ἡμᾶς αἰτιᾶ πρότερον, ὅτε εὐῶδει σοι τὰ πράγματα, οὐχὶ μεμψάμενος; μένομεν γὰρ αἱ αὐταὶ μηδὲ τῆς ἑαυτῶν φύσεως μεταβάλλουσαι τὸ παράπαν στιγμῆν· σὺ δὲ κριτηρίοις χρώμενος οὐχ ὑγιέσιν ἀλόγως σφαδάζεις· εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἔμαθες, ὅτι οὐχ ἄττ' ἂν ἐπιτηδεύης ἀγαθῶν μετουσίας ἢ κακῶν ἐστὶν αἰτία, ἀλλ' ὁ δίοπτος καὶ κυβερνήτης τοῦ παντὸς λόγος θεῖος, ῥᾶον ἂν ἔφερες τὰ συμπίπτοντα παυσάμενος τοῦ συκοφαντεῖν καὶ ἐπιγράφειν ἡμῖν ἂ μὴ δυνάμεθα. 37. ἐὰν οὖν πάλιν καθελὼν ἐκεῖνος τὸν πόλεμον καὶ τὰς ἐπ' αὐτῷ συννοίας καὶ κατηφείας σκεδάσας εἰρήνην ἐπικηρυκεύσῃται βίου, φαιδρὸς καὶ γεγηθῶς τὴν δεξιὰν ἐμβαλεῖς ἡμῖν ταῖς ἐν ὁμοίῳ μενούσαις· ἡμεῖς δ' οὐτ' εὐμενεῖα τῇ σῇ φυσώμεθα

οὐτ' ἐὰν δυσμεναίνης ἐπιστρεφόμεθα, ἴσμεν γὰρ ἑαυτὰς μὴτ' ἀγαθῶν μῆτε κακῶν αἰτίας οὐσας, κὰν σὺ περὶ ἡμῶν τοιαῦτα δοξάζῃς, εἰ μὴ καὶ τὴν θάλατταν εὐπλοίας ἢ τῶν συμβαινόντων ναυαγίων ἀλλ' οὐχὶ τὰς τῶν πνευμάτων διαφορὰς τοτὲ μὲν ἐπιεικῶς τοτὲ δὲ μετὰ βιαιοτάτου συρμοῦ καταπνεόντων αἰτιατέον· 38. φύσει γὰρ παντὸς ὕδατος ἡρεμίαν ἐξ αὐτοῦ λαχόντος, ὅταν μὲν πνεῦμα οὖριον κατ' οἰάκων ἐπιγένηται, παντὸς ἀνασεισθέντος κάλου, πλησίστιοι μέχρι λιμένων αἰ νῆες καταίρουσιν, ὅταν δὲ αἰφνίδιον κατὰ πρῶρας ἐξεναντίας κατασκίψη, πολὺν σάλον καὶ κλόνον ἐγείρει καὶ ἀνατρέπει καὶ τοῦ συμβαινόντος ἢ μηδὲν αἰτία θάλαττα τὴν πρόφασιν ἴσχει, φανερῶς ταῖς ἀνέσεσι καὶ σφοδρότησι τῶν ἀνέμων ἢ γαληνιάζουσα ἢ κυμαίνουσα". 39. διὰ τούτων οὖν ἀπάντων ἰκανῶς οἶμαι δεδηλώσθαι, ὅτι λόγον ἢ φύσιν δυνατώτατον σύμμαχον ἀνθρώπῳ δημιουργήσασα τὸν μὲν αὐτῷ χρῆσθαι δυνάμενον ὀρθῶς ἀπέδειξεν εὐδαίμονα καὶ λογικὸν ὄντως, τὸν δὲ μὴ δυνάμενον ἄλογόν τε καὶ κακοδαίμονα.

XII

40. Ἄδὰμ δὲ ἔγνω τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· καὶ συνέλαβε καὶ ἔτεκε τὸν Κάιν, καὶ εἶπεν Ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ. καὶ προσέθηκε τεκεῖν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἄβελ" (Gen. 4, 1, 2). οἷς ἀρετὴν μεμαρτύρηκεν ὁ νομοθέτης, τούτους γνωρίζοντας γυναῖκας οὐκ εἰσάγει, τὸν Ἄβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ, τὸν Μωυσῆν, καὶ εἴ τις αὐτοῖς ὁμόζηλος· 41. ἐπειδὴ γὰρ φαμεν εἶναι γυναῖκα τροπικῶς αἰσθησιν, ἀλλοτριώσει δ' αἰσθήσεως καὶ σώματος ἐπιστήμη συνίσταται, τοὺς σοφίας ἐραστὰς αἰσθησιν ἀποδοκιμάζοντας μᾶλλον ἢ αἰρουμένους ἐπιδείξεται· καὶ μήποτ' εἰκότως· αἱ γὰρ τούτοις συνοικοῦσαι λόγῳ μὲν εἰσι γυναῖκες, ἔργῳ δὲ ἀρεταί, Σάρρα μὲν ἄρχουσα καὶ ἡγεμονίς, Ῥεβέκκα δὲ ἐπιμονὴ τῶν καλῶν, Λεῖα δὲ ἀνανευμένη καὶ κοπιῶσα ἐπὶ τῇ συνεχείᾳ τῆς ἀσκήσεως, ἦν ἐκνένευκε καὶ ἀποστρέφεται πᾶς ἄφρων ἀρνούμενος, Σεπφώρα δὲ ἡ Μωυσέως ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἀνατρέχουσα καὶ τὰς ἐκεῖ θείας καὶ εὐδαίμονας φύσεις κατανοοῦσα, καλεῖται δὲ ὀρνίθιον. 42. ἵνα δὲ τὴν ἀρετῶν κύησιν καὶ ὠδὶνα εἴπωμεν, ἀκοὰς ἐπιφραξάτωσαν οἱ δεισιδαίμονες τὰς ἑαυτῶν ἢ μεταστήτωσαν· τελετὰς γὰρ ἀναδιδάσκομεν θείας τοὺς τελετῶν ἀξιούς τῶν ἱερωτάτων μύστας, οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ τὴν ἀληθῆ καὶ οὐσαν ὄντως ἀκαλλώπιστον εὐσέβειαν μετὰ ἀτυφίας ἀσκούντες· ἐκείνοις δὲ οὐχ ἱεροφαντήσομεν κατεσημένοις ἀνιάτῳ κακῷ, τύφῳ ῥημάτων καὶ ὀνομάτων γλισχρότητι καὶ τεθροείαις ἐθῶν, ἄλλῳ δὲ οὐδενὶ τὸ εὐαγὲς καὶ ὄσιον ἢ παραμετροῦσιν.

XIII

43. ἀρκτέον οὖν τῆς τελετῆς ὧδε. ἀνὴρ μὲν γυναικί, ἄνθρωπος δ' ἄρρην ἀνθρώπῳ θηλεία τὰς ἐπὶ γενέσει παιδῶν ὀμιλίας ἐπακολουθῶν τῇ φύσει συνέρχεται ποιησόμενος· ἀρεταῖς δὲ πολλὰ καὶ τέλεια τικτούσαις θέμις οὐκ ἔστιν ἀνδρὸς ἐπιλαχεῖν θνητοῦ· μὴ δεξάμεναι δὲ παρὰ τινος ἐτέρου γονῆν, ἐξ ἑαυτῶν μόνον οὐδέποτε κυήσουσι. 44. τίς οὖν ὁ σπείρων ἐν αὐταῖς τὰ καλὰ πλὴν ὁ τῶν ὄντων πατήρ, ὁ ἀγέννητος θεὸς καὶ τὰ σύμπαντα γεννῶν; σπείρει μὲν οὖν οὗτος, τὸ δὲ γέννημα τὸ ἴδιον, ὃ ἔσπειρε, δωρεῖται· γεννᾷ γὰρ ὁ θεὸς οὐδὲν αὐτῷ, χρεῖος ἄτε ὦν οὐδενός, πάντα δὲ τῷ λαβεῖν δεομένῳ. 45. παρέξω δὲ τῶν λεγομένων ἐγγυητὴν ἀξιόχρεων τὸν ἱερώτατον Μωυσῆν· τὴν γὰρ Σάρραν εἰσάγει τότε κύουσαν, ὅτε ὁ θεὸς αὐτὴν μονωθεῖσαν ἐπισκοπεῖ (Gen. 21, 1), τίκτουσαν δ' οὐκέτι τῷ τὴν ἐπίσκεψιν πεποημένῳ, ἀλλὰ τῷ σοφίας τυχεῖν γλιχομένῳ, οὗτος δὲ Ἄβραάμ ὀνομάζεται. 46. γνωριμώτερον δ' ἐπὶ τῆς Λεῖας ἐκδιδάσκει λέγων, ὅτι τὴν μὲν μήτραν ἀνέφωξεν αὐτῆς ὁ θεός (Gen. 29, 31) – ἀνοιγνύναι δὲ μήτραν ἀνδρὸς ἴδιον –, ἢ δὲ συλλαβοῦσα ἔτεκεν οὐ θεῷ – ἰκανὸς γὰρ μόνος καὶ αὐταρκέστατος ἑαυτῷ –, ἀλλὰ τῷ κάματον ἀναδεχομένῳ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ Ἰακώβ, ὥστε τὴν ἀρετὴν δέχεσθαι μὲν παρὰ τοῦ αἰτίου τὰ θεῖα σπέρματα, τίκτειν δὲ τινὶ τῶν ἑαυτῆς ἐραστῶν, ὅς ἂν τῶν μνηστήρων ἀπάντων προκριθῆ. 47. πάλιν Ἰσαάκ τοῦ πανσόφου τὸν θεὸν ἱκετεύσαντος, ἐκ τοῦ ἱκετευθέντος ἔγκυος ἢ ἐπιμονῆ Ῥεβέκκα γίνεται (Gen. 25, 21). χωρὶς δὲ ἱκετείας καὶ δεήσεως τὴν πτηνὴν καὶ μετάρσιον ἀρετὴν Σεπφώραν Μωυσεῖ λαβὼν εὐρίσκει κύουσαν ἐξ οὐδενός θνητοῦ τὸ παράπαν (Exod. 2, 22).

XIV

48. ταῦτα, ὧ μύσται κεκαθαρμένοι τὰ ὦτα, ὡς ἱερά ὄντως μυστήρια ψυχαῖς ταῖς ἑαυτῶν παραδέχεσθε καὶ μηδενὶ τῶν ἀμυήτων ἐκλαλήσητε, ταμειυσάμενοι δὲ παρ' ἑαυτοῖς φυλάττετε θησαυρόν, οὐκ ἐν ᾧ χρυσὸς καὶ ἄργυρος, οὐσίαι φθαρταί, κατάκεινται, ἀλλὰ τῶν ὄντων κτημάτων τὸ καλλιστεῦον, ἡ περὶ τοῦ αἰτίου καὶ ἀρετῆς καὶ τρίτου τοῦ γεννήματος ἀμφοῖν ἐπιστήμη. ἐὰν δέ τι τῶν τετελεσμένων ἐντυγχάνητε, λιπαρῶς ἐγκείμενοι περιέχεσθε, μὴ τινα ἄρα καινότεραν εἰδῶς τελετὴν ἐπικρύπτηται, μέχρις ἂν αὐτὴν σαφῶς ἀναδιδαχθῆτε. 49. καὶ γὰρ ἐγὼ παρὰ Μωσσεὶ τῷ θεοφιλεῖ μνηθεὶς τὰ μεγάλα μυστήρια ὅμως αὐθις Ἰερεμίαν τὸν ἰ προφήτην ἰδὼν καὶ γνούς, ὅτι οὐ μόνον μύστης ἐστὶν ἀλλὰ καὶ ἱεροφάντης ἱκανός, οὐκ ὤκνησα φοιτῆσαι πρὸς αὐτόν· ὁ δ' ἄτε τὰ πολλὰ ἐνθουσιῶν χρησμόν τινα ἐξεῖπεν ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ λέγοντα πρὸς τὴν εἰρηνικωτάτην ἀρετὴν ταῦτα· “οὐχ ὡς οἶκόν με ἐκάλεσας καὶ πατέρα καὶ ἄνδρα τῆς παρθενίας σου” (Jer. 3, 4); ἐμφαντικώτατα παριστὰς ὅτι ὁ θεὸς καὶ οἶκός ἐστιν, ἀσωμάτων ἰδεῶν ἀσώματος χώρα, καὶ τῶν συμπάντων πατήρ, ἄτε γεγεννηκῶς αὐτά, καὶ σοφίας ἀνὴρ σπέρμα τῷ θνητῷ γένει καταβαλλόμενος εὐδαιμονίας εἰς ἀγαθὴν καὶ παρθένον γῆν. 50. ἀμιάντω γὰρ καὶ ἀψαύστῳ καὶ καθαρᾷ φύσει, τῇ πρὸς ἀλήθειαν παρθένω, διαλέγεσθαι πρεπῶδες θεόν, ἐναντίως ἡμῖν ἀνθρώπων μὲν γὰρ ἢ ἐπὶ γενέσει τέκνων σύνοδος τὰς παρθέτους γυναῖκας ἀποφαίνει· ὅταν δὲ ὀμιλεῖν ἄρξῃται ψυχῇ θεός, πρότερον αὐτὴν οὖσαν γυναῖκα παρθένον αὐθις ἀποδείκνυσιν, ἐπειδὴ τὰς ἀγεννεῖς καὶ ἀνάνδρους ἐπιθυμίας, αἷς ἐθελύνετο, ἐκποδῶν ἀνελῶν τὰς αὐθιγενεῖς καὶ ἀκηράτους ἀρετὰς ἀντεισάγει· Σάρρα γοῦν οὐ διαλέξεται, πρὶν ἐκλιπεῖν ἐκείνην τὰ γυναικεία πάντα (Gen. 18, 11) καὶ ἀναδραμεῖν εἰς ἀγεννεύσης παρθένου τάξιν.

XV

51. ἀλλ' ἐνδέχεται τάχα που καὶ παρθένον ψυχὴν πάθεισιν ἀκολάστοις μίανθεισαν αἰσχυνηθῆναι· διόπερ ὁ χρησμός πεφύλακται θεὸν ἄνδρα εἰπῶν οὐ παρθένον – τρεπτὴ γὰρ ἦδε καὶ θνητὴ – ἀλλὰ “παρθενίας” (Jer. 3, 4), τῆς ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἐχούσης ἰδέας· γενέσει γὰρ καὶ φθορὰν ἐνδεχομένων φύσει τῶν ποιῶν, ἀφθαρτον αἰ τυποῦσαι δυνάμεις τῶν ἐν μέρει κληρὸν εἰλήχασιν. 52. τὸν οὖν ἀγέννητον καὶ ἄτρεπτον θεὸν ἀθανάτων καὶ παρθένων ἀρετῶν σπεῖρειν ἰδέας μηδέποτε εἰς γυναικὸς μεταβαλλοῦσα σχῆμα παρθενία πρεπῶδες. τί οὖν, ὧ ψυχῇ, δέον ἐν οἴκῳ θεοῦ παρθενεῦεσθαι καὶ ἐπιστήμης περιέχεσθαι, τούτων μὲν ἀποστατεῖς, αἰσθησὶν δὲ ἀσπάζῃ τὴν ἐκθηλύνουσάν σε καὶ μαινοῦσαν; τοιγάρτοι γέννημα πάμφυρτον καὶ πανώλεθρον ἀποτεῖξῃ τὸν ἀδελφοκτόνον καὶ ἐπάρατον Κάιν, κτήσιν οὐ κτητὴν· λέγεται γὰρ ὁ Κάιν κτήσις.

XVI

53. Θαυμάσειε δ' ἂν τις τὸν τῆς ἐρμηνείας τρόπον, ᾧ πολλάκις ἐπὶ πολλῶν ὁ νομοθέτης χρῆται ἰ τὸ σύνηθες ἐξαλλάττων. μετὰ γὰρ τοὺς φύντας ἐκ γῆς ἀρχόμενος δηλοῦν τὸν γεννηθέντα πρῶτον ἐξ ἀνθρώπων, περὶ οὗ τὸ παράπαν οὐδὲν εἰρηκεν, ὡς ἤδη πολλάκις τοῦνομα αὐτοῦ προειπῶν ἀλλὰ μὴ νῦν αὐτὸ κατατάττων εἰς τὴν ἐν λόγῳ χρῆσιν, φησὶν ὅτι ἔτεκε τὸν Κάιν. ποῖον, ὧ τεχνίτα; περὶ οὗ τί μικρὸν ἢ μέγα πάλαι δεδήλωκας; 54. καὶ μὴν οὐκ ἀγνοεῖς τὴν οἰκείαν θέσιν τῶν ὀνομάτων· ἤδη γοῦν προελθὼν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δηλώσεις προσώπου φάσκων, ὅτι “ἔγνω Ἀδὰμ Εὐάν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ· καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν υἱὸν καὶ ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σὴθ” (Gen. 4, 25). οὐκοῦν πολὺ μᾶλλον ἐχρῆν ἐπὶ τοῦ πρωτοτόκου, ὃς ἦν ἀρχὴ τῆς ἐξ ἀλλήλων γενέσεως ἀνθρώποις, τὴν τε φύσιν τοῦ ἀποκηθέντος δηλῶσαι πρῶτον ὅτι ἄρρεν, εἶτα τὸ οἰκείον ὄνομα θέσθαι, Κάιν εἰ τύχοι. 55. ἐπειδὴ τοῖνυν οὐκ ἀπειρία τρόπων, καθ' οὓς ὀνόματα δεῖ τίθεσθαι, φαίνεται τὴν συνήθη χρῆσιν ἐπὶ τῶν περὶ Κάιν ἀνελῶν, σκεπτέον ἂν εἶη, τίνος αἰτίας ἕνεκα οὕτως ἐκάλεσε τοὺς ἐκ τῶν πρώτων παραδηγήσεως μᾶλλον ἢ θέσεως ὀνομάτων τύπῳ χρῆσάμενος. ἔστι δ', ὡς ἔμοιγε στοχαζομένῳ καταφαίνεται, ἡ αἰτία ἥδε.

XVII

56. ὁ μὲν ἄλλος ἅπας ἀνθρώπων ὄμιλος ὀνόματα τίθεται πράγμασι διαφέροντα τῶν πραγμάτων, ὥσθ' ἕτερα μὲν εἶναι τὰ τυγχάνοντα, ἑτέρας δὲ κλήσεις τὰς ἐπ' αὐτοῖς· παρὰ Μωυσεῖ δὲ αἱ τῶν ὀνομάτων θέσεις ἐνάργειαι πραγμάτων εἰσὶν ἐμφαντικώταται, ὡς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἐξ ἀνάγκης εὐθὺς εἶναι τοῦνομα καὶ <τοῦνομα καὶ> καθ' οὗ τίθεται διαφέρειν μηδέν. μάθοις δ' ἂν σαφέστερον κἂκ τοῦ προτεθέντος ὁ λέγω. 57. ὅταν ὁ ἐν ἡμῖν νοῦς – κεκλήσθω δὲ Ἀδάμ – ἐντυχὼν αἰσθήσει, παρ' ἣν ζῆν δοκεῖ τὰ ἔμψυχα – καλεῖται δὲ Εὐα – , [συνουσίας ἴσης ὀρεχθεῖς] πλησιάζῃ, ἢ δὲ συλλαμβάνῃ καθάπερ δικτύῳ καὶ θηρεύῃ φυσικῶς τὸ ἐκτὸς αἰσθητόν, διὰ μὲν ὀφθαλμῶν τὸ χρῶμα, διὰ δὲ ὠτων φωνήν, διὰ δὲ μυκτῆρων ἀτμόν, χυλόν γε μὴν διὰ τῶν γεύσεως ὀργάνων, καὶ διὰ τῶν ἀφῆς ἅπαν σῶμα, συλλαβοῦσα ἐγκύμων τε γίνεται καὶ εὐθὺς ὠδίνει καὶ τίκει κακῶν ψυχῆς τὸ μέγιστον, οἴησιν· ὥθηθη γὰρ αὐτοῦ πάντ' εἶναι κτήματα, ὅσα εἶδεν, ὧν ἤκουσεν, ὧν ἐגעύσατο, ὧν ὠσφρήσατο, ὧν ἤψατο, καὶ πάντων ὑπέλαβεν εὐρετὴν καὶ τεχνίτην ἑαυτόν.

XVIII

58. ἔπαθε δὲ τοῦτο οὐκ ἀλόγως· ἦν γὰρ ποτε χρόνος, ὅτε νοῦς οὐ διελέγετο αἰσθήσει οὐδ' εἶχεν αἴσθησιν, πάμπλου διεστῶς τῶν συννόμων καὶ ἀγελαίων, εὐκῶς τοῖς ἰ μονοτρόποις καὶ μονωτικοῖς ζώοις· τότε δὴ καθ' ἑαυτὸν ἐξεταζόμενος σώματος οὐκ ἐφήπτετο, ἀθροῦν <οὐκ> ἔχων ὄργανον περὶ ἑαυτόν, ὧ θηρεύσει τὸ ἐκτός, ἀλλ' ἦν τυφλὸς καὶ ἀδύνατος, οὐχ ὄν οἱ πολλοὶ λέγουσιν, ὅταν πηρωθέντα τὰς ὄψεις θεάσωνται· μίαν γὰρ οὕτως αἴσθησιν ἀφαιρεθεὶς τῶν ἄλλων ἄγει πολλὴν περιουσίαν. 59. ἐκεῖνος δὲ πάσας τὰς αἰσθητικὰς δυνάμεις περικεκομμένος, ἀδύνατος ὄντως, ἤμισυ ψυχῆς τελείας, ἐνδέων δυνάμεως, ἢ καταλαμβάνεσθαι σώματα πέφυκε, τμήμα καθ' ἑαυτὸν στερόμενον τοῦ συμφυοῦς οὐκ εὐτυχές, [οὐκ] ἄνευ βάκτρων τῶν αἰσθητικῶν ὀργάνων ἐτύγχανεν, οἷς ἰκανὸς ἦν σκηρίπτεσθαι κροδαινόμενος· παρ' ἣν αἰτίαν καὶ πολὺ σκότος πάντων κατεκέχυτο τῶν σωμάτων, οὐδενὸς φανῆναι δυναμένου· ὧ γὰρ γνωρίζεσθαι ἔμελλεν, αἴσθησις οὐκ ἦν. 60. βουλευθεὶς οὖν ὁ θεὸς μὴ μόνον τῶν ἀσωμάτων ἀλλὰ καὶ στερεῶν σωμάτων κατάληψιν αὐτῷ παρασχεῖν, ἐξεπλήρου τὴν ὅλην ψυχὴν τὸ ἕτερον τῷ προειργασμένῳ τμήμα συνυφαίνων, ὃ κέκληκε προσηγορικῶς μὲν γυναικῆ ὀνομαστικῶς δὲ Εὐαν αἰνιττόμενος αἴσθησιν.

XIX

61. ἢ δὲ εὐθὺς γενομένη δι' ἐκάστου τῶν μερῶν αὐτῆς ὥσπερ διὰ τινων ὀπῶν ἀθροῦν φῶς εἰς τὸν νοῦν ἐπεισέχεε καὶ τὴν ἀχλὺν ἀποσκεδάσασα τηλαυγῶς καὶ σφόδρα ἐκδήλως τὰς φύσεις τῶν σωμάτων ἰδεῖν καθάπερ δεσπότην παρεσκεύασεν. 62. ὁ δ' ὥσπερ ἐκ νυκτὸς ἡλιακῷ φέγγει καταυγασθεὶς ἀπαστράπτουσι ἢ ἐκ βαθέος ὕπνου περιαναστὰς ἢ οἶα τυφλὸς ἐξαίφνης ἀναβλέψας ἐνετύγχανε πᾶσιν ἀθρόως ὧν γενεαὶς ἐστίν, οὐρανῷ, γῆ, ὕδατι, ἀέρι, φυτοῖς, ζώοις, σχέσεσιν αὐτῶν, ποιότησι, δυνάμεσιν, ἔξεσι, διαθέσεσι, κινήσεσιν, ἐνεργείαις, πράξεσι, μεταβολαῖς, φθοραῖς, καὶ τὰ μὲν ἑώρα, τῶν δὲ ἤκουε, τῶν δὲ ἐגעύετο, τῶν δὲ ὠσφραίνετο, τῶν δὲ ἤπτετο· καὶ πρὸς ἃ μὲν ἐπικλινῶς εἶχεν, ἡδονὰς ἐργαζόμενα, τῶν δὲ ἀπεστρέφετο, ἐμποιοῦντων ἀλγηδόνας. 63. περιβλεψάμενος οὖν ὧδε κάκεισε καὶ περιαθρήσας ἑαυτόν τε καὶ τὰς δυνάμεις ἐτόλμησε ταῦτόν αὐχημα αὐχῆσαι τῷ βασιλεῖ Μακεδόνων Ἀλεξάνδρῳ· καὶ γὰρ ἐκεῖνόν φασιν, ἠνίκα Εὐρώπης καὶ Ἀσίας ἔδοξεν ἀνάψασθαι τὸ κράτος, ἐν ἐπικαίρῳ χώρῳ σπάντα καὶ πάντα περιαθρήσαντα εἰπεῖν, ὅτι “καὶ τὰ τῆδε καὶ τὰ τῆδε ἐμά”, μειρακιώδους καὶ νηπίας καὶ ἰδιωτικῆς τῷ ὄντι ψυχῆς, οὐ βασιλικῆς, ἐπιδειξάμενον κουφότητα. 64. πρότερος δ' ὁ νοῦς τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν ἐξαψάμενος καὶ δι' αὐτῆς πᾶσαν ἰδέαν θηρεύσας σώματος, ὑποπλησθεὶς ἀλόγου φρονήματος, ἐφυσήθη, ὡς τὰ πάντα ἑαυτοῦ νομίσει κτήματα ἰ καὶ μηδενὸς ἄλλου τὸ παράπαν μηδέν.

XX

65. οὗτός ἐστιν ὃν χαρακτηρίσας Μωσῆς τρόπον ἐν ἡμῖν ἐπεφήμισε Κάιν, ἐρμηνευόμενον κτήσιν, εὐηθείας μᾶλλον δὲ ἀσεβείας μεστὸν ὄντα· ἀντὶ γὰρ τοῦ νομίσει θεοῦ πάντα κτήματα, ὑπέλαβεν ἑαυτοῦ, μηδ' αὐτὸν ἔχειν βεβαίως δυνάμενος, ἀλλὰ μηδ' ὅστις ἐστὶ τὴν οὐσίαν εἰδώς. ἀλλ' ὅμως εἰ πεπίστευκε ταῖς αἰσθήσεσιν ὡς ἱκαναῖς θηρεῦσαι τὸ ἐκτὸς αἰσθητόν, εἰπάτω, πῶς παρορᾶν ἢ παρακούειν ἢ κατὰ τινα ἄλλην αἴσθησιν μὴ ἀμαρτάνειν ἔτι δυνήσεται. 66. καὶ μὴν τοὺς ὀλίσθους ἀνάγκη τούτους περὶ ἕκαστον ἡμῶν ἀεὶ συμβαίνειν, κἂν τὰ μάλισθ' ἡμεῖς ἠκριβωμένοι τοῖς ὄργανοις χρώμενοι τυγχάνωμεν· τὰς γὰρ φυσικὰς κήρας καὶ τὸν ἀκούσιον πλάνον εἰσάπαν ἐκδῦναι χαλεπὸν, μᾶλλον δ' ἀμήχανον, ἀπειρῶν ὄσων ψευδοῦς δόξης ποιητικῶν ἐν τε ἡμῖν καὶ περὶ ἡμᾶς καὶ ἐκτὸς ἡμῶν ἐν ἅπαντι τῷ θνητῷ γένει ὑπαρχόντων. οὐκ ἄρα ὑγιῶς κτήμαθ' ἑαυτοῦ ὑπέλαβε τὰ πάντα, κἂν φρουαττόμενος ὑψαυχενῆ.

XXI

67. Γέλωτά μοι πλατὺν καὶ Λάβαν ὁ τῶν ποιότητων ἠρημένος δοκεῖ παρασχεῖν Ἰακώβ τῷ πρὸ τούτων τὴν ἄποιον φύσιν ὀρῶντι, ἠνίκα ἐτόλμα πρὸς αὐτὸν λέγειν, ὅτι “αἱ θυγατέρες θυγατέρες μου καὶ οἱ υἱοὶ υἱοὶ μου καὶ τὰ κτήνη κτήνη μου καὶ πάντα ὅσα σὺ ὀρᾶς ἐμὰ ἐστὶ καὶ τῶν θυγατέρων μου” (Gen. 31, 43)· ἐφ' ἑκάστου γὰρ οὗτος τὸ “ἐμὸν” προστιθεὶς περὶ αὐτοῦ λέγων ἅμα καὶ σεμνομυθῶν οὐ παύεται. 68. τὰς θυγατέρας, εἰπέ μοι, – τέχναι δὲ εἰσι καὶ ἐπιστήμαι ψυχῆς – θυγατέρας σαυτοῦ λέγεις εἶναι; τίνα τρόπον; οὐ πρῶτον μὲν παρὰ τοῦ διδάξαντος αὐτὰς νοῦ παραλαβῶν ἔχεις; εἶτα καὶ πέφυκας ἀποβάλλειν, ὡσπερ ἄλλ' ἄττα, καὶ ταύτας ἢ διὰ μέγεθος ἐτέρων φροντίδων ἐκλαθόμενος ἢ διὰ χαλεπὰς καὶ ἀνηκέστους ἀρρωστίας σώματος ἢ διὰ τὴν ὠρισμένην τοῖς πρεσβύταις ἀθεράπευτον νόσον γῆρας ἢ δι' ἄλλα μυρία, ὧν ἀριθμὸν ἄπορον εὐρεῖν. 69. τί δέ; τοὺς υἱοὺς – υἱοὶ δὲ εἰσιν οἱ κατὰ μέρος τῆς ψυχῆς λογισμοὶ – φάσκων εἶναι σαυτοῦ σωφρονεῖς ἢ μέμνηνας τοιαῦτα δοξάζων; αἱ γὰρ μελαγχολίαι σου καὶ παράνοιαί καὶ φρενῶν ἐκστάσεις καὶ εἰκασίαι ἀβέβαιοι καὶ φαντασίαι πραγμάτων ψευδεῖς καὶ κενοὶ τινες ἐννοημάτων ὀνειροῖς ἐοικότες <λογισμοὶ> ἔλκυσμοὺς καὶ σπασμοὺς ἐνδιδόντες ἐξ ἑαυτῶν καὶ ἢ σύντροφος ψυχῆς νόσος λήθη καὶ ἄλλα τῶν εἰρημένων πλείω τὸ ἐχυρόν σου τῆς δεσποτείας ἀφαιρεῖται καὶ ἐπιδείκνυται ταῦτα ἐτέρου τινός, οὐχὶ σά, κτήματα. 70. πῶς δὲ τὰ κτήνη – κτήνη δὲ εἰσιν αἱ αἰσθήσεις, ἄλογον γὰρ καὶ κτηνῶδες αἴσθησις – σαυτοῦ! λέγειν εἶναι τολμᾶς; παρορῶν, εἰπέ μοι, παρακούων ἀεὶ, τοὺς γλυκεῖς χυλοὺς ἀλμυροὺς ἔστιν ὅτε καὶ ἔμπαλιν τοὺς πικροὺς γλυκεῖς ἠγούμενος καὶ κατὰ πᾶσαν αἴσθησιν πλείω τῶν κατορθουμένων εἰωθῶς διαμαρτάνειν οὐκ ἐρυθριάς, ἀλλ' ὡσπερ ἀπταιστοῖς κεχρημένος ταῖς περὶ ψυχὴν ἀπάσαις δυνάμεσί τε καὶ ἐνεργείαις γαυριάς καὶ πεφύσσει;

XXII

71. ἀλλ' ἐὰν μεταβάλης καὶ ὧν χρὴ φρενῶν μοιραθῆς, ἐρεῖς πάντα τοῦ θεοῦ κτήματα, οὐχὶ σαυτοῦ, τὰς διανοήσεις, τὰς ἐπιστήμας, τὰς τέχνας, τὰ θεωρήματα, τοὺς ἐν μέρει λογισμοὺς, τὰς αἰσθήσεις, τὰς διὰ τούτων καὶ ἄνευ αὐτῶν ψυχῆς ἐνεργείας· ἐὰν δὲ μέχρι παντός ἀπαιδαγώγητον καὶ ἀδίδακτον ἐάσης σεαυτόν, δουλεύσεις τὸν αἰῶνα χαλεπαῖς δεσποίναις, οἰήσεσιν, ἐπιθυμίαις, ἡδοναῖς, ἀδικίαις, ἀφροσύναις, ψευδέσι δόξαις. 72. “εἰ” γὰρ φησὶν “ἀποκριθεὶς εἴποι ὁ παῖς Ἠγάπηκα τὸν κύριόν μου καὶ τὴν γυναῖκά μου καὶ τὰ παιδιά, οὐκ ἄπειμι ἐλεύθερος”, ἀχθεῖς πρὸς τὸ κριτήριον τοῦ θεοῦ καὶ δικαστοῦ τυχῶν αὐτοῦ βέβαιον σχήσει ὁ ἠτήσατο, πρότερον τρυπηθεὶς τὸ οὖς ὀπητίω (Exod. 21, 5. 6), ἵνα μὴ δέξηται θεῖαν ἀκοὴν ὑπὲρ ἐλευθερίας ψυχῆς. 73. ἐκκεκριμένου γὰρ ἐστὶν ὡσπερ ἐξ ἀγῶνος ἱεροῦ καὶ ἀποδοκιμασμένου παιδὸς ὄντως νηπίου κομιδῆ λογισμοῦ σεμνολογεῖν ἐπὶ τῷ τὸν νοῦν ἠγαπηκέναι καὶ τὸν νοῦν νομίζειν ἑαυτοῦ κύριον εἶναι καὶ εὐεργέτην καὶ ἐπὶ τῷ τὴν αἴσθησιν σφόδρα στέργειν καὶ κτήμα ἴδιον αὐτὴν καὶ ἀγαθῶν τὸ μέγιστον ἠγεῖσθαι καὶ τὰ τούτων ἀμφοῖν παιδιά, τοῦ μὲν τὸ νοεῖν, τὸ λογίζεσθαι, τὸ διανοεῖσθαι, τὸ βουλευέσθαι, τὸ στοχάζεσθαι, τῆς δὲ τὸ ὀρᾶν, τὸ ἀκούειν, τὸ γεύεσθαι, τὸ ὀσφραίνεσθαι, τὸ ἄπτεσθαι, κοινῶς τὸ αἰσθάνεσθαι.

XXIII

74. ἀνάγκη μέντοι τὸν τούτοις οἰκειούμενον μηδ' ὄναρ ἐλευθερίας ἐπησθῆσθαι· φυγῇ γὰρ αὐτῶν καὶ ἀλλοτριώσει μεταποιούμεθα ἀδείας. ἄλλος δὲ τις πρὸς τῷ φιλαύτῳ καὶ τὸ μανιώδες ἐπιδεικνύμενός φησιν ὅτι, κὰν ἀφαιρῆται μέ τις, ὡς περὶ οἰκειῶν ἀγωνισάμενος οἴσομαι τὸ κράτος· “διώξας” γὰρ φησιν “καταλήψομαι, μεριῶ σκῦλα, ἐμπλήσω ψυχὴν μου· ἀνελῶ τῇ μαχαίρᾳ μου, κυριεύσει ἡ χεὶρ μου” (Exod. 15, 9). **75.** πρὸς ὃν εἵποίμ' ἄν· λέληθέ σε, ὦ μωρέ, ὅτι πᾶς ὁ δοκῶν ἐν γενέσει διώκειν διώκεται νόσοι γὰρ καὶ γῆρας καὶ θάνατος μετὰ τῆς ἄλλης τῶν ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων <κακῶν> πληθύος ἕκαστον ἡμῶν ἐλαύνουσι καὶ στροβοῦσι καὶ διώκουσι, καὶ ὁ νομίζων καταλαμβάνειν ἢ κρατεῖν καταλαμβάνεται καὶ κρατεῖται, καὶ τις λαφυραγωγῆσειν ἐλπίσας καὶ μοίρας λείας διατιθεὶς ἠττηθεὶς ὑπὸ κεκρατηκόσιν ἐχθροῖς ἰ ἐγένετο, κένωσιν ἀντὶ πλησμονῆς καὶ δουλείαν ἀντὶ δεσποτείας ψυχῇ δεξάμενος τῇ ἑαυτοῦ καὶ ἀντὶ τοῦ ἀνελεῖν ἀναιρεθεὶς καὶ πάνθ' ὅσα δράσειν ἐνενόησε παθῶν ἀνὰ κράτος. **76.** ἦν μὲν γὰρ ὡς ἀληθῶς ἐχθρὸς οὗτος αἰρουντος λόγου καὶ φύσεως αὐτῆς, καὶ τὰ ἐν τῷ ποιεῖν ἅπαντα περιάπτων αὐτῷ καὶ μηδενὸς τῶν ἐν τῷ πάσχειν ἔτι μεμνημένος, ὡς τὰς ἀφ' ἑκάστου κῆρας ἀθροῶς ἐκδεδουκῶς.

XXIV

77. “εἶπε” γὰρ φησιν “ὁ ἐχθρὸς Διώξας καταλήψομαι”. τίς οὖν ἂν γένοιτο δυσμενέστερος ψυχῇ πολέμιος τοῦ διὰ μεγαλαυχίας τὸ ἴδιον θεοῦ προσκληροῦντος ἑαυτῷ; ἴδιον μὲν δὴ θεοῦ τὸ ποιεῖν, ὁ οὐ θέμις ἐπιγράψασθαι γενητῶ, ἴδιον δὲ γενητοῦ τὸ πάσχειν. **78.** ὁ προλαβὼν μὲν τις ὡς οἰκεῖον καὶ ἀναγκαῖόν ἐστι, ῥαδίως οἴσει τὰ προσπίπτοντα, κὰν ἢ βαρύτατα, νομίσας δὲ ἀλλότριον ἀνηνύτω πιεζόμενος ἄχθει Σισύφειον τιμωρίαν ἀναδέξεται, μηδ' ὅσον ἀνακῦψαι δυνάμενος, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἐπιτρέχουσι καὶ τραχηλίζουσι δεινοῖς ὑποβεβλημένος καὶ προστιθεὶς ἑκάστῳ τὸ ὑπεῖκον καὶ εὐένδοτον, ἀγεννοῦς καὶ ἀνάνδρου ψυχῆς πάθη· τλῆναι γὰρ ἔδει καὶ ἀντιτάξασθαι καὶ ἀντερείσασθαι γνώμην ὄχυρῶσάμενον καὶ ἀναφραξάμενον τῇ ἑαυτοῦ καρτερίᾳ καὶ ὑπομονῇ, δυνατωτάταις ἀρεταῖς. **79.** ὡσπερ γὰρ τὸ κείρεσθαι διττόν, τὸ μὲν ὡς ἀντιπεπονθὸς κατὰ ἀντέρεισιν, τὸ δὲ ὡς ὑπεῖκον καθ' ὑπόπτωσιν – πρόβατον μὲν γὰρ ἢ δέρμα ἢ τὸ λεγόμενον κῶδιον οὐδὲν ἐνεργοῦν ἐξ αὐτοῦ πάσχον δὲ μόνον ὑφ' ἑτέρου κείρεται, ὁ δ' ἄνθρωπος συνδρῶν καὶ σχηματίζων καὶ ἐπιτήδειον παρέχων ἑαυτόν, ἀνακιρῶν τῷ πάσχειν τὸ ποιεῖν –, οὕτως καὶ τὸ τύπτεσθαι. **80.** τὸ μὲν ὁ συμβέβηκε πληγῶν ἄξια ἠδικηκότι οἰκέτῃ ἢ ἐλευθέρῳ διὰ ῥαδιουργίαν ἐπὶ τροχοῦ κατατεινομένῳ ἢ τινι τῶν ἀψύχων – τύπτονται γὰρ λίθοι καὶ ξύλα καὶ χρυσὸς καὶ ἄργυρος καὶ ὅσαι ἐν χαλκοτυπείῳ ἐλαυνόμεναι ὕλαι ἢ διαιρούμεναι –, τὸ δὲ <ὁ> συμβέβηκεν ἀθλητῇ πυγμῆν ἢ παγκράτιον περὶ νίκης καὶ στεφάνων ἀγωνιζομένῳ. **81.** οὗτος μὲν οὖν τὰς ἐπιφερομένας πληγὰς ἑκατέρω τῶν χειρῶν ἀποσειέται καὶ τὸν αὐχένα περιάγων ὧδε κἀκεῖσε τὸ μὴ τυφθῆναι φυλάσσειται, πολλάκις δὲ καὶ δακτύλοις ποδῶν ἄκροις ἐπιβεβηκῶς καὶ πρὸς ὕψος αὐτόν ἐξάρας ἢ στείλας καὶ συναγαγῶν ἔμπαλιν κατὰ κενοῦ φέρειν τὰς χεῖρας τὸν ἀντίπαλον ἠνάγκασε σκιαμαχίᾳ τι παραπλήσιον δρῶντα· ὁ δὲ οἰκέτης ἢ ὁ χαλκὸς μηδὲν ἀντιδρῶν ὑπέριπται πάντα πεισόμενος, ὅσα ἂν ὁ διατιθεὶς ἐργάσασθαι διανοῆται. **82.** τοῦτο μὲν οὖν τὸ πάθος μήτε σώματι μήτε πολὺ μᾶλλον ψυχῇ δεξώμεθά ποτε, τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς ἐκεῖνο – ἐπειδὴ πάσχειν ἀνάγκη τὸ θνητόν –, ἵνα μὴ καθάπερ οἱ θηλυδρῆαι κεκλασμένοι καὶ παρειμένοι ἰ καὶ προαναπίπτοντες μετ' ἐκλύσεως ψυχικῶν δυνάμεων ἐξασθενῶμεν, ἀλλ' ἐρρωμένοι τοῖς διανοίας τόνοις ἐπελαφρίζειν κἀπικουφίζειν ἰσχύωμεν τὴν φορὰν τῶν ἐπαρτωμένων δεινῶν. **83.** ἐπειδὴ τοίνυν θνητὸς οὐδεὶς οὐδενὸς ἐπιδέδεικται παγίως καὶ βεβαίως κύριος, οἱ δὲ λεγόμενοι δεσπότες δόξῃ μόνον, οὐ πρὸς ἀλήθειαν, ὀνομάζονται, ἀνάγκη δ' ὡς ὑπήκοον καὶ δοῦλον, οὕτως ἡγεμόνα ἐν τῷ παντὶ εἶναι καὶ κύριον, γένοιτ' ἂν ὁ τῷ ὄντι ἄρχων καὶ ἡγεμὼν εἷς ὁ θεός, ᾧ λέγειν ἦν πρεπῶδες, ὅτι πάντα αὐτοῦ κτήματα.

XXV

84. καὶ ὡς μεγαλοπρεπῶς ἅμα καὶ θεοπρεπῶς διεξέρχεται περὶ τούτων, κατανοήσωμεν τὸ “ὅλα μου, φησὶν, ἐστίν”. ὅλα δ’ ἐστὶν ἅ φησι “δῶρα καὶ δόματα καὶ καρπώματα, ἃ διατηροῦντες προσοίσετε ἐν ταῖς ἡμέραις ἐορταῖς ἐμοί” (Num. 28, 2), πάνυ ἐκδήλως παριστὰς ὅτι τῶν ὄντων τὰ μὲν χάριτος μέσης ἡξίωται, ἢ καλεῖται δόσις, τὰ δὲ ἀμείνονος, ἧς ὄνομα οἰκεῖον δωρεά, τὰ δὲ τοιαῦτα γέγονεν, ὡς μὴ μόνον δύνασθαι καρποφορεῖν ἀρετάς, ἀλλὰ καὶ δι’ ὅλων ἤδη πεφυκέναι καρπὸς ἐδώδιμος, ὃ μόνῳ ψυχῇ τοῦ φιλοθεάμονος τρέφεται. 85. ὁ δὲ ταῦτα διδάχθεις καὶ διατηρεῖν καὶ διαφυλάττειν ἐν διανοίᾳ δυνάμενος ἁμῶμον καὶ κάλλιστον ἱερεῖον οἴσει θεῷ πίστιν ἐν οὐ θνητῶν ἐορταῖς· ἑαυτῷ γὰρ τὰς ἐορτὰς προσκεκλήρωκε δόγμα τιθεὶς ἀναγκαιότατον τοῖς φιλοσοφίας θιασώταις. 86. τὸ δὲ δόγμα τοῦτ’ ἐστὶ μόνος ὁ θεὸς ἀψευδῶς ἐορτάζει· καὶ γὰρ μόνος γήθει καὶ μόνος χαίρει καὶ μόνος εὐφραίνεται καὶ μόνῳ τὴν ἀμιγῆ πολέμου συμβέβηκεν εἰρήνην ἄγειν· ἄλυπός ἐστι καὶ ἀφοβός καὶ ἀκοινωνήτος κακῶν, ἀνένδοτος, ἀνώδυνος, ἀκμῆς, εὐδαιμονίας ἀκράτου μεστός· τελειοτάτη ἢ τούτου φύσις, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἄκρα καὶ τέλος καὶ ὄρος εὐδαιμονίας ὁ θεός, μετέχων μὲν οὐδενὸς ἑτέρου πρὸς βελτίωσιν, τὸ δὲ ἴδιον μεταδεδωκώς ἅπασιν τοῖς ἐν μέρει τῆς τοῦ καλοῦ πηγῆς, ἑαυτοῦ· τὰ γὰρ ἐν κόσμῳ καλὰ οὐποτ’ ἂν ἐγγένητο τοιαῦτα, μὴ πρὸς ἀρχέτυπον τὸ πρὸς ἀλήθειαν καλὸν τὸ ἀγέννητον καὶ μακάριον καὶ ἀφθαρτον ἀπεικονισθέντα.

XXVI

87. καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὸ “σάββατον” – ἐρμηνεύεται δ’ ἀνάπαυσις – “θεοῦ” φησὶν εἶναι Μωυσῆς πολλαχοῦ τῆς νομοθεσίας (Exod. 20, 10 al.), οὐχὶ ἀνθρώπων, ἀπτόμενος φυσιολογίας ἀναγκαιᾶς – τὸ γὰρ ἐν τοῖς οὐσὶν ἀναπαύομενον, ἵ εἰ δεῖ τάληθές εἰπεῖν, ἐν ἐστὶν ὁ θεός –, ἀνάπαυαν δὲ οὐ τὴν ἀπραξίαν καλῶν, ἐπειδὴ φύσει δραστήριον τὸ τῶν ὄλων αἴτιον παῦλαν οὐδέποτε ἴσχον τοῦ ποιεῖν τὰ κάλλιστα, ἀλλὰ τὴν ἄνευ κακοπαθείας μετὰ πολλῆς εὐμαρείας ἀπονωτάτην ἐνέργειαν. 88. ἡλίον μὲν γὰρ καὶ σελήνην καὶ τὸν σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον, ἅτε καὶ οὐκ ὄντα αὐτεξούσια καὶ κινούμενα καὶ φερόμενα συνεχῶς, θέμις εἰπεῖν κακοπαθεῖν· καὶ τοῦ καμάτου μαρτύριον ἐναργέστατον αἱ ἐτήσιοι ὥραι· τὰ τε γὰρ συνεκτικώτατα τῶν ἐν οὐρανῷ τὰς κινήσεις ἐναλλάττει, τοτὲ μὲν βορείους τοτὲ δὲ νοτίους τοτὲ δὲ ἀλλοίας ποιοῦμενα τὰς περιφοράς, ὃ τε ἀῆρ ἀλεινόμενος καὶ ψυχόμενος καὶ πάσας τροπὰς τρεπόμενος ἐκ τῶν ἰδίων παθημάτων ἐλέγχεται κάμνων, ἐπεὶ τὸ συνεκτικώτατον μεταβολῆς αἴτιον κάματος. 89. εὐῆθες δ’ ἐστὶ περὶ τῶν χερσαίων ἢ καθ’ ὕδατος μακρηγορεῖν τὰς καθόλου καὶ κατὰ μέρη τροπὰς αὐτῶν ἐπὶ μήκιστον διεξιόντα· ταῦτα γὰρ πολὺ πλείω τῶν μεταρσίων κατὰ τὸ εἶκος ἀσθενείαν ἐνδέχεται, ἅτε πλείστον μετέχοντα τῆς ὑστάτης καὶ γεώδους οὐσίας. 90. ἐπειδὴ τοίνυν τὰ μὲν τρεπόμενα καμάτῳ πέφυκε μεταβάλλειν, ἄτρεπτος δὲ καὶ ἀμετάβλητος ὁ θεός, ἀκμῆς ἂν εἴη φύσει· τὸ δ’ ἀσθενείας ἀμέτοχον, κἂν πάντα ποιῆ, δι’ αἰῶνος ἀναπαύομενον οὐποτε λήξει· ὥστε οἰκειότατον μόνῳ θεῷ τὸ ἀναπαύεσθαι.

XXVII

ἐδείχθη δὲ καὶ τὸ ἐορτάζειν ἐπιβάλλον αὐτῷ· μόνου ἄρα καὶ ἐβδόμῃ καὶ ἐορταῖ τοῦ αἰτίου, ἀνθρώπων δὲ συνόλως οὐδενός. 91. ἴθι γὰρ, εἰ θέλεις, συνεπίσκεψαι τὰς ἀοιδίμους πανηγύρεις ἡμῶν. ὅσοι μὲν δὴ κατ’ ἔθνη βαρβαρικά τε καὶ ἑλληνικά ἐκ μυθικῶν πλασμάτων συνέστησαν ἄλλαι παρ’ ἄλλοις κενὸν τύφον ἔχουσαι τὸ τέλος, ἀφείσθωσαν· καὶ γὰρ οὐδ’ ὁ σύμπας ἀνθρώπων βίος ἐξαρκέσει πρὸς τὰς ἐνυπαρχούσας ἀτοπίας ἐκάσταις ἀκριβῶσαι· ἃ δ’ <ἂν> ἀντὶ πολλῶν εἶποι τις ἐφ’ ἀπάσας ὀλίγα στοχαζόμενος τοῦ καιροῦ, λεκτέον. 92. πάσης ἐορτῆς τε καὶ πανηγύρεως τῶν παρ’ ἡμῖν τὰ θαυμαστά καὶ περιμάχητα ἔργα ταῦτα· ἄδεια ἄνεσις ἐκεχειρία μέθη παροιμία κῶμοι χλιδὴ θρύψις θυραυλῖαι παννυχίδες, ἀπρεπεῖς ἡδοναί, μεθημερινοὶ γάμοι, βιαιόταται ὕβρεις, ἀσκήσεις ἀκρασίας, ἀφροσύνης μελέται, ἐπιτηδεύσεις αἰσχυρῶν, φθορὰ παντελῆς τοῦ καλοῦ, νυκτεγεροσῖαι πρὸς ἀπλήστους ἐπιθυμίας, ἵ ὕπνος ἐν ἡμέρᾳ, ὅποτε καιρὸς ἐγρηγόρσεως, φύσεως ἔργων ἐναλλαγῆ· 93. τότε ἀρετὴ μὲν ὡς βλαβερόν γελᾶται, κακία δὲ ὡς ὠφέλιμον ἀρπάζεται, τότε τὰ μὲν πρακτέα ἄτιμα, τὰ δὲ μὴ πρακτέα ἐπίτιμα, τότε μουσικὴ μὲν καὶ φιλοσοφία καὶ πᾶσα παιδείσις, τὰ τῆς θείας ψυχῆς θεῖα ὡς ἀληθῶς

ἀγάλματα, ἀφωνίαν ἴσχει, αἱ δὲ μαστροπεύουσαι καὶ προξενούσαι τὰς ἡδονὰς γαστροὶ καὶ τοῖς μετὰ γαστέρα ῥητορεύουσι.

XXVIII

94. τοιαῦται τῶν λεγομένων εὐδαιμόνων αἱ ἑορταί. καὶ μέχρι μὲν <ἐν> οἰκίαις ἢ χωρίοις βεβήλοις ἀσημονοῦσιν, ἤττον ἀμαρτάνειν μοι δοκοῦσιν· ἐπειδὴν δὲ ὡσπερ χειμάρρου φορὰ πάντη νεμηθεῖσα καὶ ἱερῶν τοῖς ἀγιωτάτοις προσπελάσασα βιάσεται, τὰ ἐν τούτοις εὐαγῆ πάντα εὐθὺς ἔρριψεν, ὡς ἀπεργάσασθαι θυσίας ἀνιέρους, ἱερεῖα ἄθυτα, εὐχὰς ἀτελεῖς, ἀμυήτους μυήσεις, ἀνοργιάστους τελετάς, νόθον εὐσέβειαν, κεκιβδηλευμένην ὁσιότητα, ἀγνείαν ἀναγνον, κατεψευσμένην ἀλήθειαν, βωμολόχον θεραπείαν θεοῦ. **95.** καὶ πρὸς τούτοις ἔτι τὰ μὲν σώματα λουτροῖς καὶ καθαρσίοις ἀπορρῦπτονται, τὰ δὲ ψυχῆς ἐκνίψασθαι πάθη, οἷς καταρρῦπνύεται ὁ βίος, οὔτε βούλονται οὔτε ἐπιτηδεύουσι· καὶ λευχειμονοῦντες μὲν εἰς τὰ ἱερὰ βαδίζουσιν σπουδάζουσιν ἀκηλιδώτους ἐσθῆτας ἀμπεχόμενοι, διάνοιαν δὲ κεκηλιδωμένην ἄχρι τῶν ἀδύτων εἰσάγοντες οὐκ αἰδοῦνται. κἂν μὲν τι τῶν θρεμμάτων μὴ παντελὲς καὶ ὀλόκληρον εὐρίσκηται, ἔξω περιοραντηρίων ἀπελαύνεται βωμοῖς οὐκ ἐώμενον προσαχθῆναι, καίτοι ταῖς σωματικαῖς λώβαις ἀπάσαις κεχρημένον ἀκουσίοις· **96.** κατατετρωμένοι δὲ τὰς ψυχὰς ἐκ νοσημάτων χαλεπῶν, ἃ κακίας ἀμήχανος δύναμις προσέβαλε, μᾶλλον <δὲ> ἠκρωτηριασμένοι καὶ ἐκτετμημένοι τὰ κάλλιστα, φρόνησιν καρτερίαν δικαιοσύνην εὐσέβειαν, τὰς ἄλλας ὅσας τὸ ἀνθρώπειον γένος χωρεῖν πέφυκεν ἀρετάς, καὶ καθ' ἑκούσιον γνώμην ἐνδεδεγμένοι τὰς λύμας, ὅμως ἱερουργεῖν τολμῶσι νομίζοντες τὸν τοῦ θεοῦ ὀφθαλμὸν τὰ ἐκτὸς μόνον ὄραν ἡλίου συνεργοῦντος, ἀλλ' οὐχὶ πρὸ τῶν ἐμφανῶν τὰ ἀφανῆ καταθεᾶσθαι φωτὶ χρώμενον ἑαυτῶ· **97.** ὁ γὰρ τοῦ ὄντος ὀφθαλμὸς φωτὸς ἐτέρου πρὸς κατάληψιν οὐ δεῖται, αὐτὸς δ' ὢν ἀρχέτυπος αὐγῆ μυρίας ἀκτῖνας ἐκβάλλει, ὧν οὐδεμία ἐστὶν αἰσθητή, νοηταὶ δ' ἅπασαι· παρὸ καὶ μόνος ὁ νοητὸς θεὸς αὐταῖς χρῆται, τῶν δὲ γενέσεως μεμοιοραμένων οὐδεὶς· αἰσθητὸν γὰρ τὸ γινόμενον, αἰσθήσει δὲ ἀκατάληπτος ἢ νοητὴ φύσις.

XXIX

98. ἐπειδὴ τοίνυν ἀοράτως τόδε τῆς ψυχῆς χωρίον εἰσδύεται, παρασκευάζομεν τὸν τόπον ἐκεῖνον ὡς ἔνεστι κάλλιστον, ἀξιόχρεων ἐνδιαίτημα θεοῦ γενησόμενον· εἰ δὲ μή, λήσεται μεταναστὰς εἰς ἕτερον οἶκον, ὃς ἂν ἄμεινον αὐτῶ δοκῆ δεδημιουργῆσθαι. **99.** εἰ γὰρ βασιλεῖς ὑποδέχεσθαι μέλλοντες λαμπροτέρας κατασκευάζομεν τὰς ἰδίας οἰκίας, μηδενὸς τῶν εἰς κόσμον ὀλιγορῶντες, ἀλλὰ πᾶσιν ἀδεῶς καὶ ἀφθόνως χρώμενοι, τοῦ τὴν καταγωγὴν ἡδίστην ἅμα καὶ μετὰ τοῦ πρέποντος ἀξιώματος αὐτοῖς γενέσθαι στοχαζόμενοι, τῷ βασιλέων βασιλεῖ καὶ τῶν συμπάντων ἡγεμόνι θεῷ δι' ἡμερότητα καὶ φιλανθρωπίαν ἀξιώσαντι τὸ γενητὸν ἐπισκέψεως καὶ ἀπ' οὐρανοῦ περάτων μέχρι γῆς ἐσχάτων ἐπ' εὐεργεσία τοῦ γένους ἡμῶν κατελθόντι ποδαπὸν οἶκον ἄρα χρὴ κατασκευάζεσθαι; **100.** λίθων μὲν ἢ ξυλίνης ὕλης; ἄπαγε, ἀλλ' οὐδ' εἰπεῖν εὐαγέες· οὐδὲ γὰρ, εἰ πᾶσα γῆ χρυσὸς ἢ τι χρυσοῦ τιμαλφέστερον μεταβαλοῦσα ἐξαίφνης γένοιτο κάπειτα δημιουργῶν τέχναις στοᾶς καὶ προπύλαια καὶ ἀνδρῶνας καὶ προτεμενίσματα καὶ νεῶς κατασκευαζόντων ἀναλωθεῖν, γένοιτ' ἂν βάσις αὐτοῦ τοῖς ποσίν· ἀξιόχρεως μέντοι γε οἶκος ψυχῆ ἐπιτήδειος.

XXX

101. οἶκον οὖν ἐπίγειον τὴν ἀόρατον ψυχὴν τοῦ ἀοράτου θεοῦ λέγοντες ἐνδίκως καὶ κατὰ νόμον φήσομεν. ἵνα δὲ βέβαιος καὶ περικαλλέστατος εἴη ὁ οἶκος, θεμέλιοι μὲν ὑποβεβλήσθωσαν εὐφυῖα καὶ διδασκαλία, ἀρεταὶ δὲ μετὰ καλῶν πράξεων ἐποικοδομείσθωσαν αὐτῶ, τὰ δὲ προκοσμήματα ἔστω ἢ ἀνάληψις τῶν ἐγκυκλίων προπαιδευμάτων· **102.** ἐκ μὲν γὰρ εὐφυῖας εὐθιξία ἐπιμονὴ μνήμη, ἐκ δὲ διδασκαλίας εὐμάθεια προσοχὴ καθάπερ τινὸς ῥίζαι δένδρου μέλλοντος ἡμέρους καρποὺς ἀποκυῖσκαι συνίστανται, ὧν ἄνευ τελεσιουργηθῆναι διάνοιαν ἀμήχανον· **103.** ἐκ δὲ ἀρετῶν καὶ τῶν κατ' αὐτάς

πράξεων τὸ ἐχυρὸν καὶ βέβαιον τῆς ἀσφαλοῦς ἰδρύσεως περιγίνεται, τοῦ διασῆσαι καὶ φυγαδεῦσαι καὶ μετανάστιν ἀπεργάσασθαι τοῦ καλοῦ ψυχὴν ἐγνωκότος πρὸς οὕτως καρτερὰν ἰσχὺν ἐξασθενούντος· **104.** ἐκ δὲ τῆς ἐγκυκλίου τῶν προπαιδευμάτων μελέτης τὰ πρὸς κόσμον τῆς ψυχῆς ὡς ἐστίας ἤρηται· καθάπερ γὰρ κονιάματα καὶ γραφαὶ καὶ πινάκια καὶ λίθων πολυτελῶν διαθέσεις, αἷς οὐ μόνον τοίχους ἀλλὰ καὶ τὰ ἐδάφη ποικίλλουσι, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα πρὸς μὲν ἰσχὺν οὐ συμβάλλεται, τέρψιν δὲ περιποιεῖ μόνον τοῖς ἐνοικοῦσιν, **105.** οὕτως ἢ τῶν ἐγκυκλίων ἐπιστήμη τὸν ψυχικὸν οἶκον ἅπαντα διακοσμεῖ, γραμματικὴ μὲν ποιητικὴν ἐρευνῶσα καὶ παλαιῶν πράξεων ἱστορίαν μεταδιώκουσα, γεωμετρία δὲ τὴν κατ' ἀναλογίαν ἰσότητα περιποιοῦσα, τὸ δὲ ἐν ἡμῖν ἄρρυθμον καὶ ἄμετρον καὶ ἐκμελὲς ῥυθμῶ καὶ μέτρῳ καὶ μέλει διὰ μουσικῆς ἀστείου θεραπεύουσα, ῥητορικὴ δὲ τὰς τε ἐν ἐκάστοις δεινότητος ἐξετάζουσα καὶ πᾶσιν τὴν πρέπουσαν ἐρμηνεῖαν ἐφαρμόζουσα, τονώσεις καὶ περιπαθήσεις καὶ ἔμπαλιν ἀνέσεις καὶ ἡδονὰς μετὰ στωμυλίας καὶ τῆς περὶ γλῶτταν καὶ τὰ φωνητήρια ὄργανα εὐπραγίας περιποιοῦσα.

XXXI

106. τοιούτου κατασκευασθέντος οἴκου παρὰ τῷ θνητῷ γένει, χρηστῶν ἐλπίδων τὰπίγεια πάντα ἀναπλησθήσεται κάθοδον δυνάμεων θεοῦ προσδοκῆσαντα· αἱ δὲ νόμους ἀπ' οὐρανοῦ καὶ θεσμούς ἐπιφερόμενοι τοῦ καθαγιάσαι καὶ καθιερώσαι χάριν ἀφίξονται κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς αὐτῶν ἐπικέλευσιν· εἴθ' ὁμοδίαιτοι καὶ ὁμοτράπεζοι ταῖς φιλαρέτοις γενόμενοι ψυχαῖς σπείρουσιν ἐν αὐταῖς γένος τὸ εὐδαιμον, καθὰ καὶ Ἀβραὰμ τῷ σοφῷ τῆς παρ' αὐτῷ καταγωγῆς τὸν Ἰσαὰκ τελειοτάτην χάριν δεδώρηται. **107.** χαιρεῖ δ' ἐπ' οὐδενὶ μᾶλλον ἢ κεκαθαυμένη διάνοια ἢ τῷ δεσπότην ἔχειν τὸν ἡγεμόνα πάντων ὁμολογεῖν· τὸ γὰρ δουλεύειν θεῷ μέγιστον αὐχνημα καὶ οὐ μόνον ἐλευθερίας ἀλλὰ καὶ πλοῦτου καὶ ἀρχῆς καὶ πάντων ὅσα τὸ θνητὸν ἀσπάζεται γένος τιμιώτερον. **108.** τῆς δὲ τοῦ ὄντος ἡγεμονίας ὁ χρησμὸς ἀληθῆς μάρτυς λέγων ὧδε· “καὶ ἡ γῆ οὐ πραθήσεται εἰς βεβαίωσιν· ἐμὴ γὰρ ἐστὶ πᾶσα ἡ γῆ, διότι προσήλυτοι καὶ πάροικοι ὑμεῖς ἐστε ἐναντίον ἐμοῦ” (Lev. 25, 23). ἄρ' οὐκ ἐναργέστατα παρίστησιν, ὅτι κτήσει μὲν τὰ πάντα θεοῦ, χρήσει δὲ μόνον γενέσεώς ἐστι; **109.** βεβαίως, γὰρ φησιν, οὐδὲν οὐδενὶ πεπράσεται τῶν ἐν γενέσει, ὡς [ἄν] ἐνὸς ὄντος οὐ κυρίως βεβαία ἢ τῶν ὄλων κτήσις· ἰκέρηκε γὰρ ὁ θεὸς τὰ γενητὰ πάντα πᾶσιν, οὐδὲν τῶν κατὰ μέρος τέλειον ἐργασάμενος, ὃ μὴ πάντως χρεῖον ἄλλου, ἴν' οὐ δεῖται τυχεῖν γλιχόμενον ἐξ ἀνάγκης τῷ παρασχεῖν δυναμένῳ πλησιάζῃ καὶ ἐκεῖνο τούτῳ καὶ ἀμφοτέρω ἀλλήλοις· **110.** οὕτως γὰρ ἐπαλλάττοντα καὶ ἐπιμιγνύμενα λύρας τρόπον ἐξ ἀνομοίων ἡρμοσμένης φθόγγων εἰς κοινωνίαν καὶ συμφωνίαν ἐλθόντα συνηχήσειν ἔμελλεν, ἀντίδοσίν τινα καὶ ἀντέκτισιν πάντα διὰ πάντων ὑπομένοντα πρὸς τὴν τοῦ κόσμου παντὸς ἐκπλήρωσιν· **111.** ταύτη καὶ ἄψυχα ἐμψύχων καὶ ἄλογα λογικῶν καὶ δένδρα ἀνθρώπων καὶ ἀνθρωποὶ φυτῶν καὶ ἡμέρων ἀτίθασα καὶ ἀγρίων χειροῆθη καὶ ἄρρεν θήλεος καὶ θήλυ ἄρρενος καὶ συνελόντι φράσαι χερσαία ἐνύδρων καὶ ἐνύδρα ἀεροπόρων καὶ πτηνῶν τῶν προειρημένων καὶ προσέτι γῆς μὲν οὐρανόσ, οὐρανοῦ δὲ γῆ, ἀῆρ δὲ ὕδατος, ὕδωρ δὲ πνεύματος, καὶ πάλιν αἱ μεταξὺ φύσεις ἀλλήλων τε καὶ τῶν ἄκρων καὶ αἱ ἄκραι τῶν μέσων καὶ ἑαυτῶν ἐρῶσι· **112.** χειμῶν γε μὴν θέρους καὶ θέρος χειμῶνος καὶ ἔαρ ἀμφοῖν καὶ μετόπωρον ἔαρος καὶ ἕκαστον ἐκάστου καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν πάντα πάντων ἐπιδεᾶ τε καὶ χρεῖα, ἵνα τὸ ὅλον, οὐ μέρη ταῦτα, παντελὲς ἔργον ἄξιόν τε εἴη τοῦ δημιουργοῦ, ὅδε ὁ κόσμος.

XXXII

113. οὕτως οὖν αὐτὰ συνθεῖς τὸ μὲν κράτος ἀπάντων ἀνῆψεν ἑαυτῷ, τὴν δὲ χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν ἔνειμε τοῖς ὑπηκόοις ἑαυτῶν τε καὶ ἀλλήλων· καὶ γὰρ ἑαυτοὺς καὶ ὅσα περὶ ἡμᾶς χρῆσιν ἔχομεν· ἐγὼ γοῦν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συνεστῶς, νοῦν λόγον αἴσθησιν ἔχειν δοκῶν, οὐδὲν αὐτῶν ἴδιον εὐρίσκω· **114.** ποῦ γὰρ μου τὸ σῶμα πρὸ γενέσεως ἦν; ποῖ δὲ καὶ χωρήσει μεταστάντος <μου>; ποῦ δὲ καὶ τοῦ δοκοῦντος ὑφεστάναι τῶν ἡλικιῶν αἱ διαφοραὶ; ποῦ τὸ βρέφος, ποῦ ὁ παῖς, ποῦ <ὁ> ἀντίπαις, ποῦ ὁ ἄρτι ἡβῶν, ποῦ τὸ μειράκιον, ὁ πρωτογένειος, ὁ νεανίας, ὁ τέλειος ἀνὴρ; πόθεν δὲ ἦλθεν ἡ ψυχὴ, ποῖ δὲ χωρήσει, πόσον δὲ χρόνον ἡμῖν ὁμοδίαιτος ἔσται; τίς δὲ ἐστὶ τὴν οὐσίαν, ἔχομεν εἰπεῖν; πότε δὲ καὶ ἐκτῆσάμεθα αὐτήν; πρὸ γενέσεως; ἀλλ' οὐχ ὑπῆρχομεν μετὰ τὸν θάνατον; ἀλλ' οὐκ ἐσόμεθα οἱ μετὰ

σωμάτων σύγκριτοι ποιοί, ἀλλ' εἰς παλιγγενεσίαν ὀρμήσομεν οἱ μετὰ ἀσωμάτων σύγκριτοι ποιοί. **115.** ἀλλὰ νῦν ὅτε ζῶμεν κρατούμεθα μᾶλλον ἢ ἰ ἄρχομεν καὶ γνωριζόμεθα μᾶλλον ἢ γνωρίζομεν· οἶδε γὰρ ἡμᾶς οὐ γνωριζομένη πρὸς ἡμῶν καὶ ἐπιτάγματα ἐπιτάττει, οἷς ἐξ ἀνάγκης ὑπηρετοῦμεν ὡς οἰκέται δεσποίνῃ· ἀπόλειψίν τε ὅταν ἐθέλη πρὸς τὸν ἄρχοντα χρηματίσασα μεταναστήσεται ἔρημον καταλιποῦσα ζωῆς τὸν ἡμέτερον οἶκον, κὰν ἐπιμένειν βιαζώμεθα, διαλύσεται· λεπτομερῆς γὰρ αὐτῆς ἡ φύσις, ὡς μηδεμίαν ἐμπαρέχειν λαβὴν σώματι.

XXXIII

116. ὁ δὲ νοῦς ἐμόν ἐστιν διαίτημα; ὁ ψευδῶν εἰκαστικός, ὁ πλάνης, <ὁ> οἰητικός, ὁ παρανοῶν, ὁ μωραίνων, ὁ εὐρισκόμενος ἄνους ἐν ἐκστάσει καὶ μελαγχολία καὶ μακρῷ γῆρα; ἀλλ' ὁ λόγος κτήμα ἐμόν; ἢ τὰ φωνῆς ὄργανα; μικρὰ νόσου πρόφασις οὐ τὴν γλῶτταν ἐπήρωσεν, οὐ τὸ στόμα καὶ τῶν πάντων λογίων ἀπέρραψεν; οὐχὶ δεινοῦ προσδοκία καταπλήξασα μυρίους ἀχανεῖς ἐποίησε; **117.** καὶ μὴν οὐδὲ τῆς αἰσθήσεως ἡγεμῶν εὐρίσκομαι, τάχα δέ που καὶ δούλος ἀκολουθῶν ἢ ἂν ἄγη, πρὸς χρώματα, πρὸς σχήματα, πρὸς φωνάς, πρὸς ὀσμάς, πρὸς χυλούς, πρὸς τὰ ἄλλα σώματα. δι' ὧν ἀπάντων δεδηλωσθαι νομίζω, ὅτι τοῖς ἀλλοτρίοις κτήμασι χρώμεθα, καὶ οὔτε δόξαν οὔτε πλοῦτον οὔτε τιμὰς οὔτε ἀρχὰς οὔθ' ὅσα περὶ σῶμα ἢ ψυχὴν ἴδια κεκτήμεθα, **118.** ἀλλ' οὐδ' αὐτὸ τὸ ζῆν· χρῆσιν δὲ ἔχοντες ἐὰν μὲν γνῶμεν, ἐπιμελησόμεθα ὡς θεοῦ κτημάτων, προλαβόντες ὅτι τῷ δεσπότη νόμος ὅταν θέλη τὰ ἑαυτοῦ κομίζεσθαι· οὕτως γὰρ τὰς ἐπὶ ταῖς ἀφαιρέσεσιν ἀνίας ἐπικουφιούμεν· νυνὶ δὲ οἱ πολλοὶ νομίζοντες ἑαυτῶν πάντα κτήματα κατὰ τὴν τινος ἀπουσίαν καὶ ἔνδειαν εὐθὺς περιπαθοῦσι. **119.** γίνεται οὖν οὐ μόνον ἀληθὲς ἀλλὰ καὶ τῶν μάλιστα συντεινόντων εἰς παρηγορίαν τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν κόσμῳ τοῦ γεννήσαντος ἔργα τε εἶναι καὶ κτήματα. τὸ δὲ ἔργον τὸ ἴδιον ὁ κεκτημένος δεδώρηται, ὅτι οὐ δεῖται· ὁ δὲ χρώμενος οὐχὶ κέκτηται, ὅτι κύριος εἰς ἀπάντων καὶ δεσπότης ἐστίν, ὃς ὀρθότατα ἐρεῖ· “ἐμὴ πᾶσά ἐστιν ἡ γῆ” – ἴσον τῷ, τὸ γενητὸν ἅπαν ἐμόν –, “ὕμεις δὲ προσήλυτοι καὶ πάροικοι ἐναντίον ἐμοῦ” (Lev. 25, 23).

XXXIV

120. πρὸς μὲν γὰρ ἀλλήλους οἱ γενόμενοι πάντες αὐτοχθόνων καὶ εὐπατριδῶν ἔχουσι λόγον, πάντες ἰσοτιμίαν καὶ ἰσοτέλειαν καρπούμενοι, πρὸς δὲ θεὸν ἐπηλύτων καὶ παροίκων ἕκαστος γὰρ ἡμῶν ἰ ὥσπερ εἰς ξένην πόλιν ἀφίκεται τόνδε τὸν κόσμον, ἧς πρὸ γενέσεως οὐ μετεῖχε, καὶ ἀφικόμενος παροικεῖ, μέχρις ἂν τὸν ἀπονεμηθέντα τοῦ βίου χρόνον διαντήσῃ. **121.** ἅμα μέντοι καὶ δόγμα εἰσηγείται πάνσοφον, ὅτι μόνος κυρίως ὁ θεὸς πολίτης ἐστίν, πάροικον δὲ καὶ ἐπήλυτον τὸ γενητὸν ἅπαν, οἱ δὲ λεγόμενοι πολῖται καταχρήσει μᾶλλον ὀνόματος ἢ ἀληθείας προσαγορεύονται· δωρεὰ δὲ ἀποχρῶσα σοφοῖς ἀνδράσι πρὸς τὸν μόνον πολίτην θεὸν ἀντεξετασθεῖσιν, ἐπηλύτων καὶ παροίκων λαβεῖν τάξιν, ἐπειδὴ τῶν ἀφρόνων ἐπηλὺς μὲν ἢ πάροικος ἀπλῶς οὐδεὶς ἐν τῇ τοῦ θεοῦ πόλει γίνεται, φυγὰς δὲ πάντως ἀνευρίσκειται, οἷον δὴ καὶ προσανεφθέγξατο ὡς δογματικώτατον. “πράσει” φησὶν “οὐ πραθήσεται ἡ γῆ”. **122.** καὶ ὑπὸ τίνος ἡσύχασεν, ἴν' ἐκ τοῦ παρασιωπηθέντος ὁ μὴ φυσιολογίας ἀμύητος εἰς ἐπιστήμην ὠφελῆται. εὐρήσεις τοίνυν σκοπῶν ἅπαντας καὶ τοὺς λεγομένους χαρίζεσθαι πιπράσκοντας μᾶλλον ἢ δωρουμένους καὶ οὐς οἰόμεθα λαμβάνειν χάριτας πρὸς ἀλήθειαν ὠνουμένους· οἱ μὲν γὰρ διδόντες, ἀμοιβὴν ἔπαινον ἢ τιμὴν θηρώμενοι, ζητοῦντες χάριτος ἀντίδοσιν, εὐπρεπεῖ δωρεὰς ὀνόματι κυρίως πράσιν ἐργάζονται, ἐπεὶ καὶ τοῖς πωλοῦσιν ἀνθ' ὧν ἂν παράσχωσιν ἔθος λαμβάνειν ἐστίν· οἱ δὲ προσιέμενοι τὰς δωρεὰς, μελετῶντες ἀποδοῦναι καὶ ἐπὶ καιρὸν ἀποδιδόντες, ἔργον ὠνουμένων δρῶσι, καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ὥσπερ λαβεῖν ἴσασι καὶ ἀποδοῦναι. **123.** ὁ δὲ θεὸς οὐ πωλητὴρ ἐπευνίζων τὰ ἑαυτοῦ κτήματα, δωρητικός δὲ τῶν ἀπάντων, ἀενάους χαρίτων πηγὰς ἀναχέων, ἀμοιβῆς οὐκ ἐφιέμενος· οὔτε γὰρ ἐπιδειξ αὐτὸς οὔτε τις τῶν γεγονότων ἱκανὸς ἀντιδοῦναι δωρεάν.

XXXV

124. Πάντων οὖν ἀνωμολογημένων θεοῦ κτημάτων λόγοις τε ἀληθέσι καὶ μαρτυρίαις, ἃς οὐ θέμις ψευδομαρτυριῶν ἀλῶναι – χρησιμοὶ γὰρ, οὓς ἐν ἱεραῖς βίβλοις Μωυσῆς ἀνέγραψεν, οἱ μαρτυροῦντές εἰσι – , παραιτητέον τοίνυν τὸν νοῦν, ὃς τὸ γεννηθὲν κατὰ τὴν πρὸς αἴσθησιν σύνοδον κτῆμα ἴδιον ᾤθη τε καὶ ἐκάλεσε [τὸν] Κάιν καὶ εἶπεν· “ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ”, καὶ κατὰ τοῦτο διαμαρτῶν· **125.** τί δήποτε; ὅτι ὁ θεὸς αἴτιον, οὐκ ὄργανον, τὸ δὲ γινόμενον δι’ ὄργανου μὲν ὑπὸ δὲ αἰτίου πάντως γίνεται. πρὸς γὰρ τὴν τινος γένεσιν πολλὰ δεῖ συνελθεῖν, ἢ τὸ ὑφ’ οὗ, τὸ ἐξ οὗ, τὸ δι’ οὗ, τὸ δι’ ὃ· καὶ ἔστι τὸ μὲν ὑφ’ οὗ τὸ αἴτιον, ἐξ οὗ δὲ ἡ ὕλη, δι’ οὗ δὲ τὸ ἐργαλεῖον, δι’ ὃ δὲ ἡ αἰτία. **126.** φέρε γὰρ, εἴ τις ἀνέροιτο, οἰκία καὶ πόλις πᾶσα ἴνα κατασκευασθῇ, τίνα συνελθεῖν δεῖ; ἄρ’ οὐ δημιουργὸν καὶ λίθους καὶ ξύλα καὶ ὄργανα; τί οὖν ἔστι δημιουργὸς πλὴν τὸ αἴτιον ὑφ’ οὗ; τί δὲ λίθοι καὶ ξύλα πλὴν ἡ ὕλη, ἐξ ἧς ἡ κατασκευὴ; τί δὲ τὰ ὄργανα πλὴν τὰ δι’ ὧν; τίνος δὲ ἕνεκα πλὴν σκέπης καὶ ἀσφαλείας, τὸ δι’ ὃ τοῦτό ἐστι; **127.** μετελθὼν οὖν ἀπὸ τῶν ἐν μέρει κατασκευῶν ἴδε τὴν μεγίστην οἰκίαν ἢ πόλιν, τόνδε τὸν κόσμον· εὐρήσεις γὰρ αἴτιον μὲν αὐτοῦ τὸν θεὸν ὑφ’ οὗ γέγονεν, ὕλην δὲ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα ἐξ ὧν συνεκράθη, ὄργανον δὲ λόγον θεοῦ δι’ οὗ κατασκευάσθη, τῆς δὲ κατασκευῆς αἰτίαν τὴν ἀγαθότητα τοῦ δημιουργοῦ. φιλαλήθων ἦδε διάκρισις ἐπιστήμης ἀληθοῦς καὶ ὑγιῶς ἐφιεμένων· οἱ δὲ φάσκοντες διὰ τοῦ θεοῦ τι κεκτήσθαι τὸ μὲν αἴτιον ὄργανον τὸν δημιουργόν, τὸ δ’ ὄργανον αἴτιον τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ὑπολαμβάνουσιν. **128.** αἰτιάσαιτ’ ἂν ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ Ἰωσήφ εἰπόντα, διὰ τοῦ θεοῦ τὴν σαφήνειαν εὐρεθήσεσθαι τῶν ἐνυπνίων (Gen. 40, 8)· ἐχρῆν γὰρ εἰπεῖν, ὑπ’ αὐτοῦ ὡς αἰτίου τὴν τῶν ἀφανῶν ἀνάπτυξιν τε καὶ ἀκρίβειαν δεόντως ἔσεσθαι· ὄργανα γὰρ ἡμεῖς, δι’ ὧν αἱ κατὰ μέρος ἐνέργειαι, ἐπιτεινόμενα καὶ ἀνιέμενα, τεχνίτης δὲ ὁ τὴν πληξιν ἐργαζόμενος τῶν σώματός τε καὶ ψυχῆς δυνάμεων, ὑφ’ οὗ πάντα κινεῖται. **129.** τοὺς μὲν οὖν πραγμάτων διαφορὰς ἀδυνατοῦντας διαστέλλειν ὡς ἀμαθεῖς ἀναδιδακτέον, τοὺς δὲ ὑπὸ φιλονεικίας τὰς τῶν σημαινομένων τάξεις ἐναλλάττοντας ὡς ἐριστικούς φευκτέον, τοὺς δὲ μετὰ τῆς τῶν ἐμφερομένων ἀκριβοῦς ἐρεύνης ἐκάστῳ τῶν εὐρεθέντων τὴν οἰκείαν χώραν προσνέμοντας ὡς ἀψευδῆ φιλοσοφίαν μετιόντας ἐπαινετέον. **130.** Μωυσῆς γοῦν τοῖς δεδιόσι, μὴ ποτε πρὸς τοῦ φαύλου πανστρατιᾶ διώκοντος ἀπόλωνται, φησί· “στήτε καὶ ὁράτε τὴν σωτηρίαν τὴν παρὰ τοῦ κυρίου, ἣν ποιήσει ὑμῖν” (Exod. 14, 13), ἐκδιδάσκων ὅτι οὐ διὰ τοῦ θεοῦ ἀλλὰ παρ’ αὐτοῦ ὡς αἰτίου τὸ σῶζεσθαι.